

Genoeglijk bovenal zijn mij de Muzen. De Leidse Neolatijnse dichter Janus Dousa (1545-1604)

Chris L. Heesakkers en Wilma M.S. Reinders

bron

Chris L. Heesakkers en Wilma M.S. Reinders, *Genoeglijk bovenal zijn mij de Muzen. De Leidse neolatijnse dichter Janus Dousa (1545-1604)*. Dimensie, Leiden 1993

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/hees002geno01_01/colofon.php

© 2000 dbnl / Chris L. Heesakkers / W.M.S. Reinders

Voorwoord

In de 16e eeuw is Nederland, evenals trouwens de rest van Europa, literair gezien een tweestromenland. Naast de literatuur in de landstaal bloeien er ook de Latijnse, of liever Neolatijnse, letteren. In het begin van de eeuw bereikten deze met de humanist Desiderius Erasmus en de lyrische dichter Janus Secundus een absoluut hoogtepunt. Na hun beider dood in 1536 is er zeker in de Noordelijke Nederlanden sprake van een duidelijke luwte, waarin Hadrianus Junius één van de weinige humanisten is die ook buiten de Nederlanden bekendheid geniet. In de tweede helft van de eeuw treedt er een herleving op die onverwachte kansen krijgt door de stichting van de universiteit in Leiden in 1575. Onder de drie gedeputeerden die met de voorbereiding van deze stichting belast waren, bevond zich een uitgesproken humanist, de negenentwintigjarige Noordwijkse edelman Janus Dousa. Doordat deze als curator bijna dertig jaar lang ten nauwste bij het wel en wee van de nieuwe universiteit betrokken was, was hij meer dan wie ook in een positie om haar een humanistisch stempel op te drukken.

Door zijn afkomst was Dousa voorbestemd voor een bestuurlijke loopbaan. De keuze van zijn lijfspreuk echter, een versregel van de Romeinse dichter Vergilius, verraaft duidelijk waar zijn werkelijke belangstelling van meet af aan lag: *Dulces ante omnia Musae*, 'Een zoetheid bovenal zijn mij de Zanggodinnen'. Al in 1569 gaf hij met zijn literair debuut de aanzet tot een nieuwe bloei

van de Neolatijnse poëzie in Nederland. Het beleg van Leiden, schouder aan schouder met de secretaris van de stad Jan van Hout doorstaan, en de daarop volgende oprichting van de universiteit leverden de stof voor een rijk geschakeerde tweede dichtbundel, die een paar maanden na de feestelijke opening van de nieuwe instelling van de pers kwam en als haar visitekaartje kon fungeren. Ondanks toenemende activiteiten op politiek en bestuurlijk terrein, zullen nog vijf soms lijvige bundels volgen.

Hoezeer Dousa's filologische en poëtische activiteiten een stimulans waren voor de eerste generatie Leidse geleerden en studenten, valt af te lezen aan de reeks van publicaties die met een opdracht aan de curator gesierd zijn. Onder de auteurs daarvan treffen we de bekende filologen van Dousa's eigen generatie, Lipsius en Vulcanius. Interessanter nog is de groep jonge Neolatijnse dichters die hun eerstelingen onder patronage van hun grote voorbeeld de wereld inzenden: Gruterus, Badius, Heinsius, Grotius en vele anderen. Onder Dousa's leiding groeit de Leidse universiteit al in de eerste decennia van haar bestaan uit tot een bolwerk van humanistische filologie en Neolatijnse poëzie.

In het onderstaande hopen wij, daartoe uitgenodigd door Stichting Dimensie, de lezer te laten kennismaken met deze unieke vertegenwoordiger van de Neolatijnse poëzie in Nederland, door een aantal uitvoerige fragmenten uit Dousa's diverse bundels aan te bieden. Bij de selectie daarvan is, meer dan op de literaire kwaliteiten, gelet op de informatie die zij ons bieden omtrent het wijdvertakte humanistische netwerk in de Nederlanden, waarbinnen Dousa in de tweede helft van de zestiende eeuw een duidelijke spilfunctie vervulde.

Onze dank gaat uit naar Dr. L.M. Oostenbroek voor haar waardevolle suggesties hij de vertalingen van de gedichten.

Jeugdijaren

Over het leven van Janus Dousa zijn wij op een aantal punten vrij nauwkeurig ingelicht, dankzij zijn *album amicorum* en zijn oudste biografie, de lijkrede van de Leidse hoogleraar Petrus Bertius.

In de periode waarin Dousa zich als student in Leuven liet inschrijven, begon ook daar het van huis uit Duitse gebruik van het *album amicorum* of vriendenboek in zwang te komen. Studenten gingen ertoe over hun studievrienden en weldra ook hun leermeesters uit te nodigen om ten bewijze van de kennismaking en de aangegane vriendschap hun naam neer te schrijven in een schrift of boek dat ze daarvoor speciaal hadden aangelegd. Liefst zag men behalve de naam ook nog enkele andere gegevens toegevoegd, zoals het familiewapen, één of meer motto's, een gedicht en plaats en datum van de bijdrage. Van een aantal studenten is zo'n boekje bewaard gebleven. Aan de hand daarvan kunnen we vaststellen hoe de route van hun studiereis verliep, welke universiteiten zij bezochten en met welke personen zij daar kennismaakten.

Ook Dousa heeft tijdens zijn studietijd een vriendenboek aangelegd, waarin hij bovendien in latere jaren nog talrijke inscripties heeft verzameld. Met ruim honderddertig bijdragen, verzameld over een periode van bijna vijfendertig jaar, behoort het tot de interessantste *alba* die we kennen. Het bevat een schat aan informatie over de reizen die hij maakte, de personen die hij ontmoette en de vriendschappen en relaties die daarvan het resultaat waren.¹

De lijkrede van Bertius werd uitgesproken in het bijzijn van de raadsleden van het Hof van Holland en de professoren der Leidse universiteit. Uiteraard waren ook Dousa's vrouw en kinderen aanwezig. Hun aanwezigheid en het feit dat Bertius de schoonzoon was van de voormalige secretaris der curatoren en Dousa's levenslange vriend Jan van Hout, vormen een garantie dat de talrijke biografische gegevens die Bertius ons verschaft betrouwbaar zijn, ook al heeft hij zich klaarblijkelijk in enkele kleinigheden vergist, vooral waar het om jaartallen gaat. Het is bovendien helemaal niet onwaarschijnlijk dat de spreker inzage heeft gehad in de fraaie stamboom van de familie Van der Does die Dousa eigenhandig had samengesteld en die ook nu nog voorhanden is.² De levensschets die deze twee bronnen, het album en Bertius' rede, ons opleveren, kan met het grootste gemak worden gestoffeerd door te putten uit de talloze feitelijke gegevens die Dousa ons in zijn zeven gedichtenbundels heeft nagelaten.

Student in Parijs

Op 26 februari 1562 werd de zestienjarige Jan van der Does aan de universiteit van Leuven ingeschreven als Joannes Doesius Norswyck. Hij werd gehuisvest bij een hoogleraar in de rechten, maar zocht kennelijk al in een vroeg stadium contact met personen uit de *artes*-faculteit, die het onderricht in de klassieke literatuur verzorgde. Een jaar later verwisselde hij Leuven voor Douai, waar Philips II een nieuwe universiteit had gesticht om de trek van de Nederlandse studenten naar het vijandige Frankrijk en de hervormingsgezinde Franse universiteiten in te dammen. Onder zijn medestudenten trof Dousa een opvallend aantal andere leden van de Hollandse adel aan, met wie weldra albumbijdragen zouden worden uitgewisseld. De ontmoeting met de meest verstrekkende gevolgen evenwel, was die met de uit de Brugge afkomstige Lucas Fruterius. Deze deelde met Dousa niet een adellijke afkomst, maar wel een buitengewoon grote belangstelling voor de klassieke letteren en de beoefening van de Latijnse poëzie.

Tegen de bedoelingen van Philips II in, lieten vele studenten zich niet weerhouden na hun tussenstop in Douai alsnog naar

Frankrijk te trekken. Ook Dousa, die over het onderwijs in de rechten in Douai toch al niet erg enthousiast was, besloot na ruim een jaar zijn academiereis in die richting voort te zetten. Hoogstwaarschijnlijk heeft Fruterius zich als reisgezel bij hem gevoegd. Op de dag voor Pasen van het jaar 1564 kwam het gezelschap in de Franse hoofdstad aan.

Het *album amicorum* laat duidelijk zien, dat Dousa ook in Parijs aanvankelijk vooral verkeerde in de kringen van zijn adellijke landgenoten die hem vanuit Douai waren voorgegaan of gevolgd. Geleidelijk echter knoopte hij in de twee jaar die hij in Parijs doorbracht nieuwe vriendschappen aan, die niet meer gebaseerd waren op gelijke afkomst, maar op gemeenschappelijke culturele en literaire interesse. Daarnaast valt het op dat ook steeds meer buitenlanders een bijdrage in het album aanbrenge(n). Naarmate het Parijse verblijf van Dousa zijn einde nadert, nemen vertegenwoordigers van de Franse literaire kringen een steeds belangrijker plaats in. Uiteindelijk zouden niet minder dan drie dichters uit de kringen van de Pléiade hem met een bijdrage vereren. Dat waren Jean Dorat, in het Latijn Joannes Auratus, door Dousa steeds met veel respect als *praeceptor* (leermeester) aangesproken; Guillaume des Autelz, bij Dousa steeds met de Latijnse naam Gulielmus Altarius aangeduid en Jean Antoine de Baif, die op 22 januari 1566 een Grieks distichon in het album aanbracht.

Altarius

Twee dagen tevoren had Altarius de volgende bijdrage ingeschreven:

*Hic etiam argutos inter strepit anser olores:
 Atraque qui stellis nubila spargat, adest:
 Peccatum est (fateor) sed cuius maxima pars es
 Doeza, tuo qui me pertrahis imperio.
 Quinetiam nullas tibi me persolvere grates,
 Ingrati hoc animi non leve crimen erat.
 Non tibi Musaeo dederim perfusa lepore
 Carmina, do, possum quod dare, quicquid id est:*

*Ipse sed hinc referam multo cum foenore lucrum
 Non secus ac Superis qui pia dona ferunt:
 Nam lepidum dextro sui pangis Apolline carmen,
 Cui Charitum servit Pieridumque chorus,
 Cuiuscunque tuis intexes nomina chartis,
 Aeterna tecum laude Beatus erit.*

Non otiosus in otio.

Haec Gul. Altarius Carolas in gratiam doctiss. et avita nobilitate clarissimi adolescentis Ioannis Doezae adscribebat Lutetiae anno MDLXVI o XIII o CAL. FEB. (*Album*, fol. 27 *recto*)

'Hier komt de gans het heldere geluid der zwanen verstoren en hij die de sterren achter donkere wolken doet verdwijnen, treedt naar voren. Het is fout, dat geef ik toe, maar jij hebt daaraan de meeste schuld, Douza,

de zachte dwang van jouw verzoek doet mij zwichten.
 Werkelijk, jou geen enkele wederdank betuigen, zou een niet licht vergrijp zijn van een ondankbaar man.
 Helaas, ik kan je geen met Muzencharme besprenkelde gedichten leveren; ik geef je slechts wat ik kan geven, wat dat ook waard is.
 Ik zal het trouwens toch weer terugbetaald krijgen en dat nog wel met een flinke rente er bovenop, net als wie aan de goden vrome geschenken geeft.
 Jij immers, die met Apollo's gunst elegante poëzie schrijft, jij, aan wie het koor der Chariten en Piëriden zijn diensten leent, als jij iemands naam in jouw gedichten inweeft, zal hij samen met jouzelf eeuwige roem genieten

In ruste, maar niet werkloos.

Aldus neergeschreven door Gulielmus Altarius uit Charolais ter ere van de zeer geleerde en door voorouderlijke adel zeer befaamde jongeman Joannes Doeza, te Parijs, in het jaar 1566, 20 januari.'

De terugbetaling met rente die Altarius voorzag, heeft hij ontvangen. Met niemand namelijk heeft Dousa in deze periode intensievere literaire contacten onderhouden en meer Latijnse gedichten uitgewisseld dan met hem. Slechts doordat Dousa het bovenstaande epigram evenals de andere gedichten die hij van Altarius ontving, opnam in zijn drie jaar later in 1569 gepubliceerde gedichtenbundel, zijn ze voor het nageslacht bewaard gebleven. De gedrukte tekst van Altarius' gedicht geeft bij vergelijking met de versie in het album overigens een paar varianten te zien, die duidelijk maken dat Dousa niet schroomde om in de tekst van een ander in te grijpen, wanneer hij meende deze te kunnen verfraaien. Zo veranderde hij *lepore* (charme) in *liquore* (vocht), ongetwijfeld omdat dit in combinatie met *perfusa* (besprenkeld) een treffender beeldspraak geeft. Verder verving hij het alledaagse *multo* (flink) door het minder gewone *largo* (genereus), dat bovendien samen met *lucrum* (winst) een welluidende alliteratie oplevert.

Als we mogen afgaan op Dousa's latere uitgave, hebben de beide vrienden in totaal elf gedichten uitgewisseld. De onderlinge volgorde en chronologie der gedichten valt helaas niet met zekerheid vast te stellen. De eerste drie aan Altarius gerichte epigrammen die we in de bundel aantreffen, vertonen geen aanwijsbare samenhang met de overige gedichten. Dousa presenteert zich in deze epigrammen als een beginnend en bescheiden dichter tegenover een Altarius die als zodanig al naam gemaakt heeft. Vooral in het derde gedicht betoont Dousa zich vereerd met de bijval waarmee deze *pater vatum*, deze vader der dichters, zijn gedichten begroet. Tegelijk doet hij het voorkomen alsof hij beschaamd en geschrokken is, omdat Altarius ze ook aan anderen heeft laten zien. Hij acht zoveel lof eigenlijk overdreven en is bang, dat het gunstige oordeel van Altarius bij het publiek een waardering voor zijn poëzie teweegbrengt die deze niet verdient. Niettemin is hij verheugd Altarius als zijn patroon te mogen beschouwen en hij stelt hem meer gedichten in het vooruitzicht.

De twee laatste epigrammen van Dousa zijn een reactie op een gedicht van Altarius dat in jamben geschreven is. Blijkbaar had Dousa hem uitdrukkelijk om een gedicht in deze versmaat verzocht.

*Vacare namque me iocis iubet meus
 Meus sodalis ille, ocellus et meus
 Vacare Douza nunc iocationibus
 iubet me lambicis. an et iocatio
 Negatur omnis hoc modo canentibus?*

(*Epigr.* 1569, p. 127)

'Mijn geestverwant gebiedt mij speelse verzen
 te maken, als tijdverdrijf, mijn oogappel,
 mijn Douza gebiedt mij in jamben
 te schertsen - als tijdverdrijf. En weigert
 men dichters als hij het jambenspel?'

Altarius voelt zich door Dousa's verzoek in verlegenheid gebracht, vooral omdat de goden zich doof houden voor zijn gebed om de nodige inspiratie. De wanhoop hierover drijft hem er zelfs toe Apollo en zijn Muzen, de poëzie die ze begunstigen en de lauwerkrans die daarmee te verdienen is, te minachten. Liever gaat hij ertoe over Dousa zelf aan te roepen als machtige bewerker van scherts, elegantie en schoonheid.³

Dousa reageert met zijn twee epigrammen quasi verontwaardigd op dit, wat hij noemt, dronkemansgebed en gebruikt het met een knipoog naar Catullus als springplank om de poëtische kwaliteiten van Altarius nog een extra te onderstrepen:

*Quis hoc ferre potest, quis hoc videre?
 Ni sit insipiens et infacetus,
 Musas te male sic Apollinares
 Cum lauris hederisque abominari?
 Quid umbrae meruere tam sequaces?
 Divae quid meruere tam faventes?
 Non vides ut Apollinem perosae
 Amplexus cupide tuos requirant?
 Et vestigia grata persequentes
 Obnixis precibus rogent morari?
 Quare parce pedi nimis citato,*

*Parce quaeso truces vibrare iambos,
Doctis absque velis nec esse Muis,
Horum quae sine te nec esse possunt.*

(*Epigr.* 1569, p. 44-45; cf. resp. Catullus c. 29,1; 43,8; 63,2; 36,5)

‘Wie kan het verdragen, wie kan het aanzien,
tenzij het gaat om een dwaas en een lomperd,
dat jij Apollo's Muzen en hun laurier en klimop zo smadelijk minacht?
Waaraan hebben zij die jou als een trouwe schaduw volgen, dat verdiend?
Waaraan hebben godinnen die jou zo gunstig genegen zijn, dat te danken?
Zie je niet hoe ze van Apollo walgen en vol verlangen jouw omhelzingen zoeken,
hoe ze jouw dierbare voetstappen volgen en je dringend smeken te wachten?
Matig je daarom in je overhaaste stappen,
toe, slinger je bitse jamben wat minder vaak.
Ontwijk niet het verkeer met de geleerde Muzen,
die zelf nog geen uur buiten jou kunnen.’

Terug naar Holland

De poëzie die Dousa met Altarius en andere humanisten van diverse nationaliteiten uitwisselde, illustreert hoe zeer hij zich in de Parijse literaire kringen in zijn element voelde en ook hoe populair hij daar was: ‘Allen, zo constateert Bertius dan ook, houden van hem en eren hem; zij overladen hem met hun gunsten, zij roemen hem om strijd in verzen die nooit zullen vergaan en die hem een eeuwige roem bezorgen’.

⁴ Het moet voor Dousa een pijnlijke verrassing geweest zijn, toen hij in deze periode van vrolijk studentenleven vol bruisende literaire activiteiten door zijn familie in Holland gesommeerd werd naar huis te komen.

In latere gedichten geeft Dousa bij herhaling blijk van het heim-

wee waarmee hij aan deze zorgeloze jaren terugdenkt. Telkens weer trekken de Parijse vrienden één voor één aan zijn geestesoog voorbij:

*... ut volupe, ut suave Douzae est
Recognoscere pristinum Valentem,
Mel et delicias suas Valentem,
Et tot lumina clara literarum
Auratum, Thorium, Baifumque,
Et qui nomine reque Christianus
Meas esse aliquid putare nugas
Solet Septimius: cuique nomen
Arae, altariaque indidere ...*

(NP. 1575, sign. Nij *recto*)

'... Hoe genoeglijk, hoe heerlijk is het voor Douza de Valens van eertijds weer voor zich te zien, de Valens die zijn honingzoet vermaak was; en al die grote lichten van de literatuur, Dorat, Thorius, en De Baif; en Septimius die "Chrétien", Christen, genoemd wordt en dat ook is en die altijd waardering wist op te brengen voor mijn dichterlijke niemendalletjes; en Altarius, de man die zijn naam aan het altaar te danken heeft...'

Het waren deze namen die in Dousa's herinnering opdoken bij zijn bezoek aan Londen, waar hij in de herfst van 1572 vertoefde in opdracht van Willem van Oranje. Tot zijn vreugde bevond hij zich daar op een goed moment oog in oog met één van zijn beste Parijse vrienden, de Engelsman Daniel Rogers:

*At quis o bone cogitasset illud
Fore unquam, mediis ut in Britannis,
Londinique Lutetiam invenirem?*

(NP. 1575, sign. Nij *recto*)

'Hemelse goedheid, wie had dat ooit kunnen denken?
Dat ik nou te midden der Engelsers, in hartje Londen, Parijs zou
terugvinden!'

Blijkbaar had ook Rogers documenten die aan hun gemeenschappelijke Parijse vriendenkring herinnerden, mogelijk zelfs in de vorm van een *album amicorum*. Duidelijk is in elk geval dat zij samen in hun papieren hebben zitten bladeren en het plezier dat Dousa daaraan beleefde, leidde bijna vanzelfsprekend tot een poëtische ontboezeming. De bovenstaande passages zijn daaraan ontleend.

Eindnoten:

1 Het album bevindt zich in de Universiteitsbibliotheek Leiden onder de signatuur BPL 1406.

2 Den Haag, Algemeen Rijksarchief, Het archief van het huis Offem, nr. 373.

3 *Quid? ecce nec iocos, nec elegantias,
Nec invenire mi datur facetias.
Libros ego ergo, literasque et invidum
Apollinem, novemque surda Numina
Abominor, poeticamque lauream,
Mea isia vota cum neque audiant, neque
Ut audiant satis, iuvare me velint.
Es invocandus ipse Douza tu mihi,
locis, leporibus, facetiis potens.
Quid hoc furoris est? facetias peto
Tuas, facetiis fruaris ut tuis.*

(*Epigr.* 1569, p. 127-128)

4 Bertius, *Oratio*, sign. B 3 *recto*: *Hi illum omnes amare et colere, hi officii prosequi, hi factis ad sempiternam memoriam, neque unquam intermoris versibus illum certatim celebrare.*

Arcadië in Noordwijk

Het motief van Dousa's oom en voogd Werner van der Does om zijn pleegzoon uit Parijs terug te roepen, verraaft iets van de gemengde gevoelens waarmee het verloop van de studie van de jongeman, die blijkbaar niets meer aan rechten en alles aan literatuur deed, werd gadeslagen: 'De verstandige man', aldus Bertius' lijkrede, 'zag in, dat het talent van de jongeman als bij een wild groeiend gewas aan banden moest worden gelegd en dat hij kennis moest maken met het stof en de beslommeringen van alledag, liever dan gewend te raken aan een leven in de schaduw en een aan de letteren gewijd *dolce far niente*'.⁵ De familie was van mening dat de nu twintigjarige Dousa oud genoeg was om het bestuur van de heerlijkheid Noordwijk en de maatschappelijke verplichtingen die daaraan inherent waren, op zich te nemen. Minder dan drie maanden na zijn terugkeer uit Parijs vinden we hem getrouwd met de Utrechtse Elizabeth van Zuylen van der Haer. Veel tijd om zijn aanstaande echtgenote te leren kennen werd hem dus niet vergund. Er zijn echter aanwijzingen, dat hij zijn Parijse tijd in 1565 heeft onderbroken voor een kort bezoek aan het thuisland en het lijkt niet onwaarschijnlijk, dat toen reeds besprekingen voor het latere huwelijk hebben plaatsgehad.

De nieuwe situatie waarin Dousa zich bijna tot zijn eigen verbazing verplaatst vond, betekende niet dat er aan zijn literaire ambities een abrupt einde was gekomen.

Hadrianus Junius

Tijdens het zojuist genoemde bezoek van 1565 aan het vaderland maakte Dousa ook kennis met de meest toonaangevende Hollandse geleerde van dat moment, de Haarlemse stadsarts Hadrianus Junius. Junius genoot als humanist een Europese vermaardheid. Na een studie in Italië publiceerde hij tijdens zijn verblijf in Parijs zijn eerste filologische werken en nam hij vervolgens een betrekking aan als lijfarts van de Engelse Hertog van Norfolk. Korte tijd was hij ook nog in dienst van koning Christiaan van Denemarken, waarna hij zich definitief in Haarlem vestigde. In 1565 werd hij door toedoen van Willem van Oranje door de Staten van Holland tot officieel geschiedschrijver van het gewest aangesteld. Het wederzijdse enthousiasme van de gevestigde geleerde Junius en de jeugdige student Dousa over hun kennismaking werd door de eerste als volgt gedocumenteerd in het album van de laatste:

*Nil sale divino utilius, nil sole corusco,
Hos tamen exuperat verus amicus ope.*

ἄδρός νοῦς ἔστω

Amicitiae et rudimentum et solum ponebat istud Hadr. Iunius Medicus cum elegantissimi ingenii adolescente Io. Doeza, id quod felix faustumque utrique sit. an. 1565.

(*Album*, fol. 15 recto)

'Niets gaat in nuttigheid het goddelijke zout, niets de stralende zon te boven,
maar een nog grotere rijkdom biedt de ware vriend.
Laat de geest machtig zijn
Als pril begin en grondslag van de vriendschap met de jongeman van
briljante begaafdheid, Janus Dousa, bracht Hadrianus Junius, arts, deze
inscriptie aan. Moge dit gebaar hen beiden geluk en voorspoed brengen.
In het jaar 1565.'

Pas wanneer Dousa eenmaal definitief teruggekeerd is in Holland, ontwikkelt de eerste kennismaking zich tot een zeer hechte vriendschap. Een tastbaar bewijs daarvan is de Martialiseditie die Junius in 1568 aan Dousa opdroeg en ook de intensieve uitwisseling van gedichten en brieven, die in Dousa's gedrukte werken voor ons bewaard zijn gebleven, spreekt duidelijke taal. Dankzij de vriendschap met Junius kwam Dousa gemakkelijk in contact met andere humanisten in de Nederlanden, zoals de Utrechtse Neolatijnse dichter Philippus Morus, de Delftse stadssecretaris Gulielmus Cripus en de Zuidnederlander Victor Giselinus, die als corrector werkzaam was bij de Antwerpse uitgever Christoffel Plantijn.

Op zoek naar een uitgever

Bij zijn terugkeer in Holland in de zomer van 1566 was de dichter Dousa niet met lege handen in Noordwijk aangekomen. De nieu-

we vrienden die hij nu maakte vanuit zijn heerlijkheid Noordwijk of vanuit Utrecht, waar hij blijkbaar herhaaldelijk langdurig vertoefde, werden, evenzeer als voorheen de Parijse studiegenoten, door hem met gedichten bestookt. En ook deze nieuwe vrienden zaten zelden om een poëtisch weerwoord verlegen. Geleidelijk aan beschikte Dousa over een zo grote en zo gevarieerde hoeveelheid Latijnse gedichten, dat de gedachte aan een uitgave zich wel moest gaan opdringen. Wie op dit idee gekomen is, weten we niet, maar dat voor zo'n uitgave onmiddellijk aan Antwerpen gedacht werd, lag voor de hand. Niet alleen werkte Giselinus bij de belangrijkste Antwerpse uitgever, maar ook Hadrianus Junius toog sinds jaar en dag voor het drukken van zijn talrijke werken naar de Scheldestad.

Giselinus logeerde, blijkens zijn bijdrage in het album van Dousa, in juli 1568 bij zijn Noordwijkse vriend en getuige de ondertekening bij een paar andere gedichten, bleef hij diens gast tot een eindweegs in augustus. Er zijn aanwijzingen dat hij bij zijn vertrek naar Antwerpen een persklare selectie van Dousa's gedichten heeft meegekregen en deze ter uitgave aan Plantijn heeft aangeboden. De selectie zoals wij die uit de uiteindelijke uitgave kennen, bestaat uit vier onderdelen, te weten twee boeken epigrammen, twee satiren, een boek elegieën en twee boeken mengelwerk. In het tweede boek van het mengelwerk zijn de gedichten van anderen aan Dousa opgenomen, zoals die van Altarius en Junius.

Giphanius, het bête noire in Dousa's debuut

Het eerste deel van de selectie bevatte een aantal bijtende epigrammen tegen personen die onder fictieve namen als Burenus en Oberus werden opgevoerd. Toen Plantijn als beoogde uitgever de poëzie onder ogen kreeg, zal hij zich afgevraagd hebben tegen wie deze hatelijke gedichten zich richtten. Pas toen één van zijn auteurs, de Utrechtenaar Gulielmus Canterus, hem erop wees dat zich onder de personen die door Dousa op de hak genomen werden, ook hun beider vriend Giphanius bevond, ging hem een licht op: achter de gehekelde Burenus, Oberus en wellicht nog andere

scheldnamen ging niemand anders schuil dan Obertus Giphanius uit Buren, de huisvriend die hij drie jaar eerder bij het huwelijk van zijn dochter Margaretha met Franciscus Raphelengius nog als één van de bruiloftsgasten begroet had. Ook met de Fannius in de twee satiren kon Dousa niemand anders op het oog hebben dan deze Giphanius.

Giphanius had evenals Dousa in Parijs deel uitgemaakt van de kring van studenten uit de Nederlanden waartoe ook Dousa's boezemvriend Lucas Fruterius en Theodorus Canterus, de jongere broer van de genoemde Gulielmus, en verder de Engelsman Daniel Rogers behoorden. In maart 1566 werd deze kring geconfronteerd met de tragische dood van de vijfentwintigjarige Fruterius, die zich toen reeds had doen kennen als een buitengewoon begaafd latinist en filoloog. Vlak voor zijn dood vertrouwde Fruterius zijn collectie gedichten en filologische aantekeningen toe aan één van de weinige aanwezigen, Obertus Giphanius, die moest bezien welke onderdelen voor uitgave in aanmerking kwamen. Dousa en anderen constateerden weldra, dat Giphanius met een dergelijke uitgave weinig haast maakte. Dit leidde tot het vermoeden dat Giphanius, die met zijn Lucretiuseditie van 1566 al enige naam gemaakt had als filoloog, het materiaal van Fruterius geruisloos in zijn eigen publikaties wilde verwerken om zelf met de eer van diens briljante tekstverklaringen te gaan strijken. Giphanius, die in de Parijse kringen vanwege een conflict met een andere Lucretiusuitgever, de hoog aangeslagen Dionysius Lambinus, toch al niet onomstreden was, had nu bij Dousa en de zijnen al zijn krediet verspeeld.

De handelwijze van Giphanius rond het sterfbed van Fruterius en de boosaardige bedoelingen die men bij hem veronderstelde, vormen het onderwerp van de twee satiren uit Dousa's literaire debuut. Met name de tweede satire, gericht aan Janus Charitaeus (dat wil zeggen Janus Lernutius, over wie straks meer), is bijzonder sprekend:

*Fruterius quod se, partemque sui meliorem
Sacrauit moriens, et magni pondus Olympi
Auxit Atlanteis cervicibus, esse beatum
Censemus merito. quis enim tam lividus, ut non*

*Hoc ipsum fateatur? at idem mancipio quod
 Credidit incautus sua Coniectanea furi,
 Omnibus in nobis audit male, quotquot amice
 Convictore ipso sumus usi: non ut ineptus
 Fannius hic Fidentini genus, et plagii olim
 Convictus Lambine tibi, cum fronte resecta
 Furtivis risum movit cornicula plumis.
 Dictu turpe suis: quos inter erat quoque nobis
 Tunc aliquis locus, atque etiamnum forsitan esset
 Qui fuerat, si non alio nos ipse vocasset
 Perfidus, et sanctum pede conculcasset amorem.*

*At magnum fecit, quod Fruterio morienti
 Adfuit. o fraudum ignari, quas callida vulpes
 Pelle sub agnina tanto iam tempore celat.
 Adfuit ille quidem, fateor, lectique resedit
 Ante pedes: sed non ut amici impendere, verum
 Vulturis officium valido male posset amico:
 Ut vel continuo patuit, cum Fruterius iam
 Deficiens, ille manuum monumenta suarum
 Subiiciendae operis praelorum traderet, atque
 Haec mea sint Fanni tibi, diceret, ut tua curae.
 Tunc primum es Geldros experta Lutetia fastus.
 Sed bene, laetitiam pullo quod texit amictu.
 An flerit, dubium est. certe, ut puto, gaudio abortae
 Illius ex oculis guttae cecidisse feruntur.
 Quod quidam ut vidit, dexter stetit, et, cave credas
 Huic homini, dixit: malus est. non cernis, ut unguis
 Contrahat, et nares frontem corruget ad ipsas?
 Suspectum ex illo coepi observare, quid esset
 Demum acturus. at ille vafer male dissimulare,
 Nec de se quicquam promittere, donec aperto
 Spes mutata metu nos extorquere subegit
 Editionis opus. mirum, quas perfidus hic se
 Verterit in facies. primum civilia iura
 Causari: mox commentaria sesquipedali
 Caesaris ingeminare sono, et cui nomen Agelli
 Ipse adeo primus vult restituuisse videri.*

*Postremo, Ipse meas postponere res alienis
 Nec volo, nec possum, nec debeo, dicere. quid te
 Longa ambage moror? cessi inde, nec ulterius mi
 Cessandum ratus, Haud falles tamen improbe, dixi.
 Nec mora, et archetypum exemplar clam nactus, et apta
 Tempora, dum sese miratur Fannius, et spe
 Crescentem tumida inflat utrem, praeunte fideli
 Verba Syro, a capite ad calcem loca quaeque notando
 Descripsi sapiens. hinc tempestatis origo,
 Hinc illae lachrymae. Sed te Callistrate vellem
 Res curare tuas, propriaque in pelle teneri.
 An tua res agitur, quoties, dum pectus habere
 Vult credi Geldrum, secum male pugnat Oberus?
 At nihil est, quod agas. age nil ergo potius, quam
 Quae nihil, aut nihilo minus ad te pertineant res.
 Fannius hoc nobis odii conflavit, et idem
 Expriet. est aliquid iustas defendere lites.*

*Quid refert igitur, sua crimina personatus
 Quali fronte tegat, quanto in nos impete surgat
 Verborum, caussa si vincitur? hac ego fretus
 Iudice, de plagiis ducam Charitae triumphum.
 Iamque diem videor votis tam saepe cupitum
 Cernere, quo longum tandem plorare relectum
 Cogat eum Nemesis, positamque relinquere pellem,
 Quo caput e rugis possit proferre, quibus pars
 Frontis nulla vacat, frontem modo si gerit ullam.
 Interea his animum oblecta, subitumque laborem
 Respiciens, unguis contra defende severos:
 Sic tamen ut vites Umbri censoris acumen,
 Praecipue Fanni, nefiat et ipse poeta,
 Ut solet, et tristi rabie concussus, inurat
 Non mihi, sed miseris infamia stigmata chartis.*

(*Epigr.* 1569, *Satyra* II, p. 85-88)

‘Omdat Fruterius zichzelf en het beste deel van zichzelf door zijn dood tot iets onaantastbaars heeft gemaakt en de

Olympus, hoog oprijzend met zijn Atlantische kruinen, in gewicht heeft doen toenemen, hebben wij alle reden hem gelukzalig te achten. Wie toch zou zo afgunstig zijn, dat hij dit niet met ons eens is?

Maar dat hij zijn Aantekeningen argeloos toevertrouwde aan een dief, was slecht nieuws voor ieder van ons die hem tot vriend en huisgenoot had. Dit in tegenstelling tot de houding van die onbenul Fannius, die zoon van een Fidentinus, die al eerder ontmaskerd was als plagiaris, toen hij door u, Lambinus, in zijn hemd gezet werd en als een kraai met gestolen veren de lachlust opwekte.⁶

Het was een schande voor Fannius' vriendenkring, waarin ook wij destijds een plaats innamen. En dat zouden we misschien nog steeds doen, ware het niet dat die verrader zelf ons in een andere richting had gestuurd en de heilige vriendschap met voeten had getreden.

"Maar het was toch mooi van hem dat hij de stervende Fruterius bij stond."

O jullie die geen idee hebt van de bedrieglijke plannen die de sluwe vos in schaapskleren al zo lang in het verborgene koesterde.

Zeker, hij stond bij hem, dat geef ik toe, en hij had plaats genomen aan het voeteneinde. Niet echter om een vrienden-, maar om een aasgieren-dienst aan zijn zieke vriend te bewijzen. Dat bleek zelfs meteen al, toen Fruterius in zijn laatste uren de vruchten van zijn inspanningen aan hem toevertrouwde om deze ter perse te doen gaan, met de woorden "Laat dit werk van mij evenzeer je zorg hebben als dat van jezelf."

Toen, o Parijs, hebt gij voor het eerst ervaren wat Gelderse brutaliteit is.

Het is maar goed dat hij zijn vreugde schuil deed gaan achter een rouwgewaad.

Of hij werkelijk hilde, wordt betwijfeld. Voor mij staat het vast dat de druppels die volgens de verhalen over zijn wangen stroomden, tranen van blijdschap waren.

Toen iemand dit zag, ging hij rechts bij het bed staan en fluisterde Fruterius in: "Vertrouw niets toe aan die man, het is een booswicht, zie je niet hoe zijn klauwen zich krommen,

en hoe hij zijn voorhoofd fronst tot aan zijn neusgaten toe?" Sindsdien ben ik in de gaten gaan houden waar de verdachte op uit was. Maar de bedrieger bleef misdadig veinzen en deed uit zichzelf geen enkele toezegging. Tenslotte verkeerde onze hoop rechtstreeks in vrees en dit dwong ons om hem de taak van de uitgave te ontwringen. Het was ongelooflijk tot welke grimassen de verrader zijn gezicht verwrong. Eerst schermde hij met het recht. Daarop begon hij ons oeverloos door te zagen over zijn commentaren op Caesar en hij deed het voorkomen alsof hij als eerste de naam Agellius weer in zijn oorspronkelijke vorm had hersteld.

⁷ Tenslotte, riep hij uit: "Persoonlijk wil, noch kan, noch mag ik mijn eigen belangen bij die van anderen ten achter stellen." Wat zal ik je nog met lange verhalen ophouden? Ik ging bij hem weg en omdat ik meende niet langer te mogen dralen, beet ik hem toe: "Toch, schurk, zul je mij geen rad voor de ogen draaien."

Zonder uitstel heb ik in het geheim de hand gelegd op het origineel en op het geschikte moment, terwijl Fannius zichzelf bewonderde en zijn van opgeblazen verwachtingen uitpuilende buik liet opzwellen, heb ik in mijn wijsheid mijn trouwe dienaar Syrus de tekst laten oplezen en alle passages van begin tot einde in steno neergeschreven. Dit was het begin van de storm, dit de oorsprong van al die tranen. Maar u, Callistratus, ⁸ ik zou willen dat u zich met uw eigen zaken bemoeit en op uw eigen terrein blijft.

Gaat het soms jou iets aan, al die keren dat Oberus een kwalijke tweestrijd met zichzelf voert, wanneer hij de schijn wil ophouden een Gelders karakter te hebben?

Je hebt geen enkele reden iets te ondernemen. Doe dus liever niets dan datgene wat jou niets of nog minder dan niets aangaat. Fannius heeft zich onze haat op de hals gehaald en hijzelf zal ervoor boeten. Er is alle reden om een rechtvaardige zaak te verdedigen.

Wat doet het er dus toe, met wat voor masker hij zijn wandaden bedekt, met hoeveel woordengeweld hij zich tegen ons keert, als we in de beslechting van het pleit maar zege-

vieren. Voorzover het aan de kwestie zelf ligt, heb ik er het volste vertrouwen in dat ik, mijn beste Charitaeus, een triomf over het plagiaat zal behalen. En ik meen nu reeds de dag te zien gloren waarnaar ik zo vaak in verlangen heb uitgezien, de dag waarop Nemesis na lange tijd hem eindelijk ontmaskert en hem dwingt onder luid gewezen zijn schaapskleren af te leggen. Dan zal hij zijn hoofd moeten vertonen, compleet met de rimpels waarmee zijn hele gezicht, als je al van een gezicht kunt spreken, bedekt is.

Vermaak jij je intussen met dit verslag, heb oog voor de inspanning die het kostte en verdedig het tegen vijandige klauwen. Doe dat echter zo dat je de scherpe angel van de Umbrische censor,⁹ maar vooral die van Fannius ontwijkt, opdat hij niet ook zelf aan het dichten slaat, zoals hij dat meer doet en trillend van een kwaadaardige dolheid zijn gevreesde stigmata inbrandt, niet in mij, maar in het arme papier.'

In het licht van deze geleerdenruzie, die overigens geheel past in de traditie der humanistische polemieken, wordt het begrijpelijk dat Plantijn, die met alle geïnvolveerden zowel zakelijke als vriendschappelijke relaties onderhield, de schijn wilde vermijden partij te kiezen door Dousa's giftige gedichten tegen Giphanius uit te geven. In de brief waarin Giselinus dit aan Dousa laat weten, verzekert hij hem tegelijkertijd dat het niet moeilijk zal zijn om in Antwerpen een andere drukker te vinden. Dat Giselinus daar inderdaad in slaagde zonder dat dat gevolgen had voor zijn goede verstandhouding met Plantijn, blijkt bij Dousa's bezoek aan Antwerpen in het voorjaar van 1569. Voor de details van dat bezoek komen we weer terecht bij het album en bij de brieven die Dousa in deze maanden met Giselinus wisselde. Op een dag vinden we hem gewikkeld in filologische discussies over de tekst van Propertius en Tibullus met de complete kring van humanisten rond Plantijn. Onderwijl gaat zijn album van hand tot hand. De volgende dag heeft hij een ontmoeting met Plantijn zelf, die, hoewel hij Dousa's gedichten niet had willen uitgeven, niettemin verheugd is over de persoonlijke kennismaking en dat in zijn albuminscriptie vastlegt. Het album leert ons ook, dat Dousa nog op

dezelfde dag een bezoek brengt aan een andere drukker, die wel bereid is gevonden zijn gedichten uit te geven en daarvoor al voorbereidingen treft, Willem Silvius. Mede dankzij de bemoeienis van Giselinus heeft Silvius in juli 1569 het boekje gereed. Het kan nauwelijks toeval zijn dat Silvius bijna tien jaar later de eerste Academiedrukker zou worden van de Leidse Universiteit: zoals we zullen zien was Dousa nauw betrokken bij de oprichting daarvan en van meet af aan lid van het bestuur. Datzelfde bestuur zou enkele jaren na Silvius' dood overigens ook Plantijn in deze functie benoemen.

Dichterwedstrijd

Wie Dousa bij zijn bezoek aan Antwerpen misliep was uitgerekend Giselinus. De wederzijdse teleurstelling hierover kleurt de eerstvolgende brieven. In het volgende voorjaar doet zich voor Giselinus de gelegenheid voor om naar Holland te reizen. Vanzelfsprekend is Noordwijk in het reisschema opgenomen. Dousa is niet alleen opgetogen over het weerzien met zijn oude vriend, maar ook over de kennismaking met diens reisgezel, de jonge Janus Lernutius uit Brugge. Zonder hem persoonlijk te kennen had Dousa hem in de *Epigrammata* al in twee gedichten als begaafd dichter onder de naam Charitaeus bewonderd en bij hem zijn hart uitgestort over het plagiaat van Giphanius. Voor gastheer en gasten wordt het bezoek een waar feest. Dousa waant zich weer even terug in literaire kringen à la Parijs.

Lernutius en Dousa voelden zich als dichter onmiddellijk verwant. Als beoefenaars van de Latijnse poëzie deelden ze een voorkeur voor de liefdeslyriek en in bewondering voor de ongeëvenaarde coryfee in dit genre, Janus Secundus, deden ze niet voor elkaar onder. Beiden hadden al een eerste versie liggen van een aantal gedichten in de trant van Secundus. Dit bracht Lernutius op het idee een wedstrijd aan te gaan wie van beiden deze proeven van *imitatio* het eerst tot een publicabel geheel zou hebben afgerond. Dousa ging maar al te graag op deze uitdaging in en Giselinus was onmiddellijk bereid als scheidsrechter op te treden. Het genoege dat de Noordwijkse edelman aan zo'n 'dichterwedstrijd' beleefde,

klinkt nog door in de opdrachtbrief bij de uitgave van zijn bijdrage aan de wedstrijd. De adressaat van deze brief was weer een andere Neolatijnse dichter, de uit het Duitse Frankenland afkomstige Paulus Melissus, die straks nog uitvoerig ter sprake zal komen.

... Pignus utrinque Victori Giselino dederamus ambo, non hercule in urnam mulsi, verum ad ἐπιθίκια victori cantanda, uter nostrum tardius pensum suum, ego scilicet Elegias quas vides, an ipse Speculorum libellum, (hoc enim titulo Amores suos oculissimos inscripserat) confecisset. Quam rem cum aliquandiu inter nos agitatam ex sententia mihi atque opinione melius sub manus succedere viderem, praetermittere non potui, quin aemulo atque adversario meo, etiam ante condictum diem, specimen promissi, et tanquam praemessum, Elegias aliquot praemature praecoces ex hoc genere representarem, primum ne non mihi diligentiae meae fructus ratioque constaret, tum etiam, ut hac nugandi celeritate provocatorem meum, ad Specula sua extergenda atque expolienda, eamque adversariam, quam sibi ipse ultro constituerat, superandam, acriorem alacrioremque redderem, ...

(NP 1576, sign. Y vijf verso - Z i recto)

‘Wij hadden ons onderling ten overstaan van Victor Giselinus verplicht - met als inzet bij Hercules niet een fles honingwijn, maar het maken van zegeliedereren op de winnaar - uit te maken wie van ons beiden het eerst klaar zou zijn, ik met de elegieën die je hier voor je hebt of hij met zijn boekje *Specula* (dat was de titel die hij aan zijn zo allerliefst ogende liefdesgedichten had gegeven). Toen wij hier een poosje mee bezig waren en ik zag dat aan mijn kant alles tot tevredenheid, ja boven verwachting voorspoedig verliep, kon ik het niet nalaten mijn rivaal en tegenstander zelfs nog voor de afgesproken dag enkele nog weinig gerijpte elegieën van dit genre voor te leggen, bij wijze van voorbeeld en als een voorschot van wat beloofd was. De bedoeling was enerzijds het produkt

van mijn ijver en de vorm ten eigen nutte vast te leggen en anderzijds, door haast te maken met mijn bijdrage aan het spel, mijn uitdager te prikkelen tot groter ijver bij het schoonwrijven en oppoetsen van zijn “Oogjes”, teneinde de tegenpartij die hij zichzelf eigener beweging gecreëerd had, te overwinnen.’

Op 1 november 1570, de feestdag van Allerheiligen, stuurde Dousa het voorschot van zijn ‘nog weinig gerijpte elegieën’ aan zijn rivaal Lernutius toe. In het begeleidend schrijven wordt met geen woord gerept van de rampzalige springvloed die de Hollandse kust en ook Dousa's heerlijkheid Noordwijk op die Allerheiligendag teisterde. Zou de jonge ambachtsheer van het kustplaatsje op dat moment inderdaad nog de wereldvreemde dromer geweest zijn die ons tegemoet treedt in de suggestieve novelle *Leviathan*, waarmee P.F. Thomése zijn met de Ako-prijs 1991 gelauwerde bundel *Zuidland* opent?

Eindnoten:

- 5 Bertius, *Oratio*, sign. B 3 verso: *Videbat enim vir prudens ingenio ipsius tanquam herbae luxurianti modum praescribendum, ipsumque potius pulveri et rebus gerendis admovendum, quam umbrae, otioque litterario adsuefaciendum esse.*
- 6 Dousa zinspeelt op Martialis' epigram 53, waarin een zekere Fidentinus van plagiaat beschuldigd wordt en daarmee de lachlust opwekt, als was hij een kraai die het met opgeplakte veren opneemt tegen de schoonheid van Leda's zwaan. Volgens Dousa is Giphanius een “Fidentinus”, omdat hij in zijn Lucretius-uitgave pronkte met gegevens die hij overgenomen zou hebben uit de uitgave van de Franse filoloog Dionysius Lambinus. In een latere uitgave van Lucretius straft Lambinus Giphanius af met een uitvoerig citaat uit Dousa's hier behandelde satire.
- 7 Giphanius werkte in deze jaren aan nooit voltooide uitgaven met commentaar van het werk van Julius Caesar en van de *Noctes Atticae* van Aulus Gellius. De tot A. Gellius afgekorte naam van de laatste was in de handschriften verbasterd tot Agellius. Verscheidene filologen, onder wie Giphanius, beweerden de naam voor het eerst in zijn oorspronkelijke vorm hersteld te hebben.
- 8 Bedoeld is de al eerder genoemde Theodorus Canterus, die als vriend van Giphanius diens zijde koos in het conflict rond Fruterius' nalatenschap.
- 9 Vermoedelijk is weer Theodorus Canterus bedoeld.

Dichter van Leidens Beleg en Ontzet

Uit het vervolg van Dousa's levensgeschiedenis wordt duidelijk dat er voor dromen steeds minder ruimte overbleef. Zijn gezinsleven veranderde ingrijpend toen hij op 16 januari 1571 vader werd van een zoontje dat Janus gedoopt werd en dat de eerste was van totaal twaalf kinderen, van wie er negen de volwassen leeftijd zouden bereiken. Ook zijn maatschappelijke verplichtingen namen steeds serieuzere vorm aan. Hij werd opgenomen in het zevenkoppige college van hoogheemraden van Rijnland. Als lid van de beschreven ridderschap nam hij deel aan de Statenvergaderingen van Holland. Op de bijeenkomst van juli 1572 in Dordrecht werd hij belast met het toezicht op het kopiëren der lands- en stadsprivileges, die op het kasteel te Gouda berustten. Deze documenten waren belangrijke wapenen in de ideologische strijd met de Spaanse machthebbers en het bevechten van de onafhankelijkheid. Aan het einde van dat jaar werd hij door Willem van Oranje als speciale afgezant afgevaardigd naar koningin Elizabeth van Engeland. Ter introductie bij Elizabeth en haar eerste minister William Cecil had hij een aanbevelingsbrief van Hadrianus Junius bij zich. Zoals al vermeld werd, kreeg het bezoek een persoonlijk tintje door het weerzien met zijn voormalige Parijse studievriend Daniel Rogers.

De verandering die de meest verstrekende gevolgen zou hebben, was echter zijn verhuizing naar Leiden. Toen de toenemende plunderingen van de Watergeuzen het kustgebied steeds onveili-

ger maakten, had Dousa gemeend voor zijn gezin een veiliger woonoord te moeten zoeken in de ommuurde sleutelstad. Hoe betrekkelijk deze veiligheid was, ervoer hij toen de Spanjaarden, die kort tevoren Haarlem hadden veroverd en afgestraft, in oktober 1573 een blokkade om zijn nieuwe woonplaats Leiden legden. Gelukkig was dit beleg van korte duur. De Spaanse troepenmacht werd weldra naar het zuiden van het land gedirigeerd om het leger van Lodewijk van Nassau aan de Maas tegen te houden en Leiden kon opgelucht ademen. Helaas liep het treffen van de Spanjaarden met Lodewijk van Nassau in april 1574 uit op de catastrofale slag op de Mookerheide. Een paar weken later stond de Spaanse troepenmacht van het eerdere beleg onder leiding van Don Francesco de Valdez tot ontsteltenis van de burgers alweer voor de muren van Leiden. De stad had het opbreken van het beleg als een definitieve bevrijding beschouwd. Men had nagelaten een behoorlijke voedselvoorraad voor een eventueel nieuw beleg aan te leggen en de vreemde militaire hulptroepen waren uit de stad verwijderd. Er restte niets anders dan de poorten gesloten te houden en de muren met het burgervendel te verdedigen.

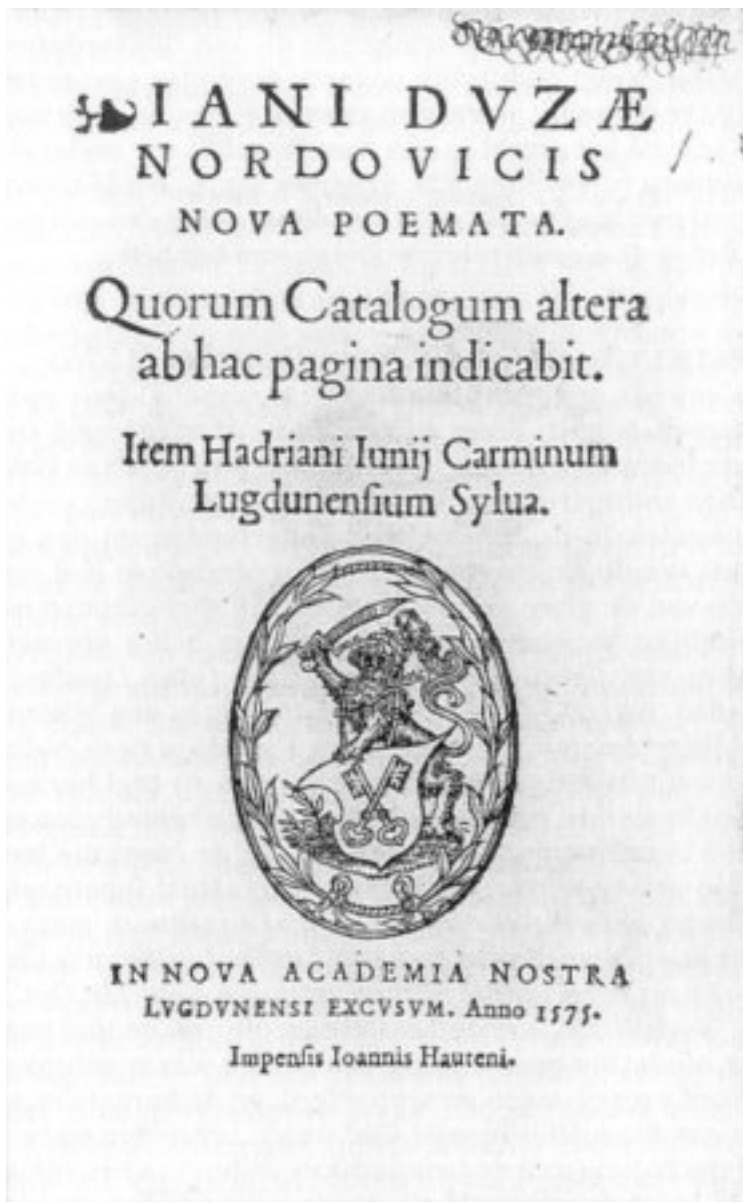
Tot overmaat van ramp sneuvelde bij een uitval van het vendel kort na het begin van dit tweede beleg de commandant Andries Allertsz. Schot. Om te voorkomen dat het vendel uiteen zou vallen, ging het stadsbestuur onder leiding van ondermeer burgemeester Van der Werf haastig op zoek naar een nieuwe bevelvoerder en na drie dagen vonden zij deze in de persoon van de jonge Noordwijkse edelman en dichter Dousa.

Dousa zou Dousa niet geweest zijn, wanneer hij zich van nu af aan beperkt had tot zijn militaire taak. Doordat Valdez niet uit was op een militaire confrontatie, maar zich ertoe beperkte de aanvoerwegen af te sluiten om zo de stad uit te hongeren, was er van intensieve krijgsverrichtingen geen sprake. Dousa's militaire taak beperkte er zich dan ook toe de aandacht van de verdedigers niet te laten verslappen en het moreel zoveel mogelijk op peil te houden. Samen met enkele anderen onder wie de stadssecretaris Jan van Hout, behoorde hij tot degenen die bij de toenemende hongersnood van geen onderhandelingen, laat staan van overgave, wilden weten.

De tactiek van Valdez nu, die de stadsverdedigers in zekere zin tot een machteloos nietsdoen dwong, liet Dousa de ruimte om nog tijdens het beleg zijn eigen ervaringen en die van zijn medestrijders als het ware in een dichterlijk ooggetuigeverslag vast te leggen. Alles wijst er namelijk op dat een groot deel van de gedichten die een halfjaar na het ontzet in zijn tweede publikatie onder de titel *Nova Poemata* verschenen zijn, in eerste aanleg reeds tijdens het beleg werd geschreven. Daarom kan dit werk beschouwd worden als één der oudste ooggetuigeverslagen van het beleg.

De eerste uitgave van de *Nova Poemata* (1575)

Dousa's tweede gedichtenbundel is om verscheidene redenen van historisch belang. Zoals de titelpagina al suggereert, treft de lezer daarin een vers verslag van het beleg, een blijk van Hollands herwonnen zelfvertrouwen dat leidde tot de stichting van de eerste universiteit in de Noordelijke Nederlanden en een eerste getuigenis van de nieuw aangeknoopte vriendschap met Jan van Hout, één van de grote vernieuwers van de Nederlandse poëzie. De hachelijke gebeurtenissen tijdens het beleg vormen het onderwerp van de vijf zeer omvangrijke *Odae Lugdunenses*, Leidse oden, ingeleid door een opdrachtgedicht aan Willem van Oranje. Als relaas van een ooggetuige verdienen deze gedichten hier een wat uitvoeriger behandeling. Vorm en titel herinneren aan de zes Romeinse oden waarin Horatius de beëindiging van de Romeinse burgeroorlog bezongen had en de bloei die het rijk onder zijn eerste keizer, Octavianus Augustus, tegemoetging. Dousa opent de reeks als volgt: *Ode Lugdunensis I. quae et triumphalis inscribitur. Soluta secunda Lugduni in Batavis obsidione, coeso ac profligato hoste publico: civibusque ope Dei Opt. Max. servatis, liberatisque*, 'Eerste Leidse ode, die ook de titel triomfode kreeg, omdat het tweede beleg van Leiden was opgebroken, de staatsvijand neergeslagen en verpletterd, en de burgers met hulp van de Algoede en Allerhoogste God waren behouden en bevrijd.' In vogelvlucht passeren de belangrijkste feiten van het vijf maanden lange beleg de revue: de groeiende hongersnood, de aanvankelijk weinig succesvolle inundatie en de rol van de postduiven,

waarvan gebruik werd gemaakt toen bleek dat boodschappers die heimelijk de hongerende stad uitgestuurd werden om hulp te zoeken, daarheen niet terugkeerden, zelfs niet toen er eindelijk goed nieuws te melden viel. Dankzij de postduiven werd de stad in september op de hoogte gebracht van het naderen van Oranje's ontzettingsvloot.

*Fit via vi, patefitque velis.
 At qui misellis haec bona civibus
 Redux in urbem nuncius adferat
 Est nemo. ita omnes ex eodem
 Fonte simul Stygii soporis
 Oblivionis pocula quae vocant
 Traxisse visi. et fors sapiunt sua
 Sententia, ut qui ferre rursus
 Esuriam, obsidiumque nolint.
 Quos esurisse hei plus nimio est semel,
 Semelque passos obsidium satis.
 At non columbae sic Diones,
 Quae cupidis sine fine solae
 Mansere fidae rebus in ultimis,
 Loïse, iussi dum memores tui
 Nexas pedi ferunt tabellas.*

(NP. 1575, sign. A vij recto-verso)

‘Met geweld wordt een doorbraak geforceerd en de schepen krijgen ruim baan.

Helaas echter is er niemand die als bode naar de stad terugkeert om de stakkers van burgers het goede nieuws te brengen, zozeer lijken zij als één man aan dezelfde bron van de verdovende Styx hun wat men noemt "bekers van vergetelheid" gevuld te hebben.

Misschien hebben ze ook wel gelijk, wanneer ze de hongersnood en het beleg niet opnieuw willen ondergaan: het is al meer dan genoeg om één keer honger te lijden en één beleg te doorstaan. Heel anders staat het met de duiven van Venus,

de enige getrouwe boden die de wanhopig smachtende burgers in hun uiterste nood nog resten, doordat zij indachtig uw bevel, Boisot, de aan hun pootjes bevestigde berichten afleveren.'

Dousa's interesse in dit detail hangt daarmee samen, dat de duiven twee aan hem persoonlijk gerichte brieven van Boisot, de gezagvoerder van de ontzettingsvloot, brachten. De brieven werden sindsdien als kostbare kleinoden ten huize van Dousa bewaard en zijn tot op de dag van vandaag in het Leidse Stedelijk Museum De Lakenhal te bezichtigen. Een tijdgenoot vermeldt nog het curieuse respect dat Dousa sindsdien voor Venus' vogels koesterde: nooit meer zou hij sindsdien duivevlees gegeten hebben.

Het goede bericht van de postduiven gaf de gekwelde burgerij nieuwe hoop. Gedreun van kanonnen, lichtflitsen en rookpluimen in het oosten leken het bericht te bevestigen. In dichterlijke overdrijving richt Dousa zich tot de tussengelegen bossen die hem het zicht op het militaire treffen bij de Noord-A ontnemen, maar daar is iets op te vinden.

*At quantum amabo, quantum erat, ut semel
 Nostro arbitrato nos pateremini
 Spectare per rimam hanc, vel illam
 Auricam modo posse classem?
 Hoc gaudio nos tam diu, et his bonis
 Carere? Certum est, Pancraticam ocuis
 Turrim petam, ascendamque. cunctis
 Altior est locus ille sylvis.
 Videre pristis hinc procul, et rates
 Pictas licebit, signaque singulis
 Affixa: nec videre tantum,
 Verum etiam numerare totam, atque
 Obire classem. fallimur? an qui amant,
 Gaudent sibi ipsi fingere somnia?*

(NP. 1575, sign. A viij recto)

'Wat zou het ons niet waard zijn als u het ons zoudt vergunnen tussen uw kruinen door een blik op Oranje's vloot te kunnen werpen, wanneer we dat willen.

Moeten wij dan nog zolang van deze verrukkelijke vreugde verstoken blijven? Kom op, laat ik snel naar de Pancrastoren gaan en die beklimmen. Die kijkt over alle bossen heen. Vandaar moet ik in de verte de beschilderde schuiten en platbodems en de daarop bevestigde kentekenen stuk voor stuk kunnen ontwaren.

Wat praat ik van ontwaren, ik kan de hele vloot tellen en als het ware langsgaan. Of verbeeld ik het me? Wie al te smachtend verlangt creëert zich gaarne droombeelden.'

In deze eerste, evenals in de tweede en de derde ode, is de stad Leiden de aangesprokene. Dan volgt het meest omvangrijke gedicht uit de reeks, dat gericht is aan de vlootvoogd Louis de Boisot door wie de stad uit haar benarde situatie was bevrijd. Nergens duidelijker dan hier verraadt Dousa hoezeer hij de gebeurtenissen die hij letterlijk aan den lijve had ondergaan, interpreteert vanuit een humanistische, op de klassieke oudheid geënte visie op de vaderlandse geschiedenis. De ode gaat namelijk slechts indirect over het beleg van Leiden. Als humanist ziet Dousa in het beleg als het ware een herhaling van de vrijheidsstrijd die de voorvaderen der Hollanders, de Batavieren, vijftien eeuwen eerder onder leiding van Claudius Civilis tegen het imperialisme van de Romeinen hadden gevoerd. De Claudius Civilis van nu is admiraal Louis de Boisot. Diens heldhaftige optreden overtreft in zoverre dat van zijn heroïeke voorganger, dat hij als triomfator uit de slag te voorschijn komt. Hoe overdreven de vergelijking ook mag zijn, ze laat iets zien van het optimisme waarmee Dousa het verloop van de vrijheidsstrijd beziet.

Jan van Hout

De vijfde en laatste Leidse Ode, de meest historische van de cyclus, is opgedragen aan Jan van Hout, de stadssecretaris die Dousa tijdens het beleg had leren kennen en waarderen om zijn onverzettelijke houding in de strijd tegen de belegeraars:

*Camoenae amoenae, vestra ope nunc opus
 Vestro Poetae: nec pote sum Deae
 Tacere, qua me Hautenus in re
 luverit, officiisque quantis
 Obnoxium me reddiderit sibi:
 Nec me modo, sed Rem quoque Publicam
 Omnem, mihi quae luce semper
 Carior, hisque oculis futura est.*

...
*Nam quos labores pertulimus simul,
 Ab hoste pressi dum fuimus fame,
 Ferroque, testis ipse testis
 Esse potes. neque enim Poetam,
 Hautene, decretum hic agere est mihi.
 Procul Poetae sint, procul hinc volo
 Commenta vatum. vera quippe
 Historica fide agenda res est.
 Ergo labores quos tulimus simul,
 Hostilis urbem dum tenuit metus
 Vallo, fame, obsessamque ferro,
 Nil opus est memorem monere.*

(NP. 1575, sign. E iij verso-v recto)

‘Bevallige Muzen, nu heeft uw dichter uw hulp van node. O Godinnen, ik kan niet langer zwijgen over de steun die mij gewerd van Jan van Hout, en de grote diensten waarmee hij mij aan zich verplichtte. En niet alleen mij, maar zelfs de gehele stad, die mij altijd dierbaarder zal zijn dan het daglicht en dan mijn eigen ogen.

...
 De omvang van de ellende, mijn vriend, die wij samen hebben doorstaan toen de vijand ons belaagde met uithongering en verderf door het zwaard, gijzelf zijt daarvan de eerste getuige. Daarom wil ik hier geen dichter zijn, Van Hout. Het is hier niet de plaats voor dichters, noch voor poëtische verzinsels. Hier gaat het er immers om, wat werkelijk gebeurd is

met historische betrouwbaarheid te behandelen.

Aan de omvang van die ellende die wij samen hebben meegemaakt toen de angst voor de vijand de stad in een wurgende greep van isolement, uithongering en wapengeweld gevangen hield, hoef ik jou als ooggetuige niet te herinneren.'

Jan van Hout voelde zich vanzelfsprekend nauw betrokken bij de thematiek van Dousa's tweede gedichtenbundel. Na de goede afloop van het ontzet kwam hij dan ook onmiddellijk in actie om de uitgave ervan te bevorderen: het werkje werd gedrukt, aldus de titelpagina, *Impensis Ioannis Hauteni*, 'Op kosten van Jan van Hout', die in zijn hoedanigheid van stadssecretaris nauwe contacten onderhield met de weinige plaatselijke boekdrukkers.¹⁰ Parallel met Van Houts belangstelling voor Dousa's Neolatijnse poëzie, zien we bij de laatste een groeiend enthousiasme voor de nieuwe ontwikkelingen in de landstaalpoëzie. Tegen deze achtergrond moet ook het idee ontstaan zijn om samen met anderen een vertaling te maken van de meest populaire Neolatijnse poëzie van die tijd, de *Basia* en andere gedichten van Janus Secundus (1511-1536).

Stichting van de universiteit

In het *impressum* van de *Nova Poemata* wordt meegedeeld dat het boekje is 'gedrukt in onze nieuwe Leidse universiteit' (*In nova academia nostra Lugdunensi excusum*). Drie maanden na het ontzet, begin januari 1575, werd Dousa samen met de burgemeester van Delft, Cornelis de Coninck, en de pensionaris van Leiden, Gerard Hoogeveen, door de Staten van Holland benoemd in een commissie die de stichting van een universiteit moest voorbereiden. De commissie ging ongewoon voortvarend te werk en een maand later kon de eerste Nederlandse universiteit in Leiden haar poorten openen. In een lange stoet trokken hoogwaardigheidsbekleders, stadsbestuurders en professoren naar het voormalige Barbaraklooster, waarin de universiteit haar eerste onderdak vond. Zij werden vergezeld door een reeks personages die de antieke representanten van de wetenschappen voorstelden: Plato en Aristoteles, Homerus en Vergilius, Cicero, Hippocrates en

andere medici en de kopstukken van het Romeinse recht. Toen de optocht bij het Rapenburg aankwam, werd hij vanaf het water begroet in welluidende Latijnse verzen. In de gracht bevond zich namelijk een boot die bestuurd werd door de zeegod Neptunus en bevolkt was door de god van de letteren en schone kunsten Apollo en zijn negen Muzen. De optocht was het werk van Jan van Hout en de door de goden en de Muzen uitgesproken teksten kwamen uit de koker van Dousa. Ze prijken dan ook in de kort daarop verschenen *Nova Poemata* onder het opschrift

Epigrammatum Extemporalium Sylva, ad Lugdunum nostram pertinens, et scriptorum quorundam in omni disciplinarum genere Elogia continens, eorum praesertim, quorum personae adscriptis nominibus VI, Id. Februar. qui primus Academiae institutae dies fuit, ab Ioanne Hauteno, eidem urbi a Secretis, in forum productae, Populoque repraesentatae fuerunt.

‘Een reeks gelegenheidsverzen op onze stad Leiden, waarin ereverzen op schrijvers van verschillende disciplines, vooral op diegenen die als personages met naam en toenaam op 8 februari, de geboortedag van de universiteit, door Jan van Hout, secretaris van de genoemde stad, ten tonele werden gevoerd en den volke vertoond.’

(*NP* 1575, sign. M v *recto*)

Ook hier weer hadden Dousa en Van Hout elkaar gevonden.

De commissie van drie, nu curatoren genoemd, vormde samen met de vier burgemeesters van Leiden het bestuur van de universiteit en Jan van Hout fungeerde bijna vanzelfsprekend als de secretaris van dat bestuur.

Het meest sprekende bewijs van het zelfvertrouwen en de ambitie waarmee de onderneming start, vinden we in een gedicht van achttien pagina's, waarin Dousa zijn twee medecuratoren toespreekt. Hij ziet voor zijn universiteit eenzelfde internationale rol weggelegd als tot dan toe gespeeld was door de universiteit van

Leuven, waar hijzelf zijn eerste opleiding genoten had. Zoals Leuven zich van industriestadje tot zetel van wetenschap had ontwikkeld, zal ook Leiden dat doen.

*Qua famosam etiam fuisse cura
Pridem Lovanium refert vetustas.
Quae dein Pieria vacans in umbra,
Brabanti auspiciis Ducis Ioannis,
Ad sacras animum appulit Camoenas,
Oti facta negotiosa sedes
Non Belgis modo, verum et his propinquis
Germanis, Italisque, cum que Gallis,
Anglis. quid vetat et novam in Batavis,
Ductu atque auspicio incliti Aurasini,
Et quae iure suo praeest utrisque
Texendi studio et simul Camoenis,
Lugdunensem Academiam hanc, eisdem
Illis Lovaniense quies Lycaeum,
Usam principiis, et auctam eodem
Sensim cultu adolescere? arduoque
Coelo tollere verticem...*

(NP. 1575, sign. P vj recto)

'De geschiedenis leert dat ook Leuven ooit om zijn nijverheid beroemd geweest is, maar zich daarna heeft geschaard onder de beschutting der Pieriden op initiatief van Hertog Jan van Brabant, en zijn hart verpand aan de gewijde Muzen; het werd tot de bedrijvige zetel van in rust voltrokken studie, niet alleen voor de Nederlanders, maar ook voor hun naburen de Duitsers, en voor Italianen, Fransen en Engelsen. Welke obstakels zouden deze nieuwe universiteit te Leiden in Holland, de stad die rechtens het voortouw neemt zowel in de lakennijverheid als in de muzencultus, onder leiding en op initiatief van de illustere Oranje vanuit een soortgelijk begin en met eenzelfde zorg opgekweekt als

de Leuvense hogeschool, beletten als een nieuwe loot geleidelijk op te groeien en eerlang zijn kruin tot in de hoge hemel te verheffen?’

Na nog enkele anticlericale uitvallen tegen de scholastieke magisters en de hordes *baccalaurii* en ‘licentieuze’ *licentiati* van de zo Roomse universiteiten van Leuven en Douai, komt Dousa terug op Leidens al eerder genoemde nieuwe ‘patroonheilige’, de godin Athene, die bij de Romeinen Minerva heette. Wat haar betreft kan zij zichzelf beter met de eretitel Leids tooien dan Leiden met de eretitel Atheens:

*Nec a nomine iam suo Batavas
Lugdunum indigitare vult Athenas:
Nostra sed gerere ipsa ab urbe nomen,
Et Laedana Minerva nuncupari.
Cedat Lovanium ergo Lugoduno,
Et cum Lovanio suo Duacum:
Et quantum est Academiarum in orbe.
Ecce nescio quid modo hac in urbe
Pisa, Parrisiis, Dolaque, et ipsis
Maius nascitur Atticis Athenis.
Quas nunc a Batavis petant licebit
Non Galli modo, Scotique et Angli,
Aut Germani etiam: sed et Latini,
Sed Graeci, sed et ipsi Athenienses.
Athenas petite Attici Batavas,
Athenas Itali Batavum ad amnem
Lugduni, cui praeses est Minerva.
...
Quo Phoebus vocat et novem Sorores.*

(NP. 1575, sign. P vij verso -viii recto)

‘De godin Athene wil niet dat Leiden nog langer naar haar het "Bataafs Athene" wordt genoemd, integendeel, zijzelf wil voortaan de "Leidse Minerva" heten.

Voor Leiden moet Leuven nu wijken, en met Leuven ook Douai en alle andere universiteiten waar ter wereld ook.

Hier, in deze stad, is iets tot stand gekomen dat Pisa, Parijs, Dôle, ja het Attische Athene zelf overtreft.

Dit Athene kunnen niet alleen Fransen, Schotten en Engelsen of Duitsers, maar zelfs Latijnen en Grieken, ja, de inwoners van het antieke Athene zelf voortaan in Holland vinden.

Inwoners van Attica, komt naar het Bataafs Athene. Inwoners van Italië, komt naar het Athene aan de Hollandse Rijn te Leiden, waar Minerva de scepter zwaait.

...

waarheen Apollo u roept en de negen Muzen.'

De ontwikkeling zoals Dousa die voor zich ziet, klinkt in onze oren nogal overdreven en was ongetwijfeld ingegeven door de euforie waarin men in Leiden na de onverwacht goede afloop van het beleg verkeerde. Het aardige is echter dat zijn visioen in zekere zin nog tijdens zijn leven werkelijkheid werd, zodat hijzelf daarvan nog getuige heeft mogen zijn. Na de nodige, soms bijna fatale, kinderziektes van de jonge universiteit, zag hij in de laatste jaren van zijn curatorschap het prille, maar onmiskenbare begin van de meest unieke bloeiperiode die de Leidse universiteit in zijn geschiedenis ooit gekend heeft.

Uit het geciteerde fragment wordt ook duidelijk wat voor soort universiteit Dousa voor ogen stond. Uit een aantal documenten krijgt men de indruk, dat een nijpend tekort aan theologen en predikanten aan het initiatief tot de stichting ten grondslag lag. De universiteit moest een theologische hogeschool worden. Van meet af aan zijn er echter ook stemmen opgegaan voor een universiteit van humanistische snit, waarin de cultus van Minerva en de muzen, dat wil zeggen van de letteren, de klassieke filologie en de Neolatijnse poëzie, minstens zoveel aandacht zou moeten krijgen. Dousa is ongetwijfeld de meest welsprekende pleitbezorger van deze stroming. Onder degenen die bij de stichting betrokken waren, was hij één van de weinigen die voeling had met het humanisme buiten Holland en daarvan dankbaar gebruik kon maken bij het aantrekken van professoren. Het wekt dan ook geen verbazing dat de cura-

toren onder leiding van Dousa het gelukkigst waren in de keuze van de professoren in de faculteit der *artes*, de discipline die het nauwst met het humanisme verbonden was. Dousa heeft bij herhaling verklaard, dat hij met de aanstelling van de wijdvermaarde filoloog Justus Lipsius in deze faculteit Leiden een grotere dienst heeft bewezen dan met zijn aandeel in het beleg.¹¹ Hoogleraren als Lipsius, Vulcanius, Scaliger en Heinsius waren een grote trekpleister voor studenten uit binnen- en buitenland en deden de universiteit in het begin van de zeventiende eeuw uitgroeien tot het belangrijkste centrum van wetenschap in Europa.

Eindnoten:

- 10 De feitelijke drukker was Andries Verschout, zoals werd aangetoond door P. Valkema Blouw in zijn artikel 'De eerste drukkers voor de stad Leiden (1574-78): Jan Moyt Jacobsz. en Andries Verschout'. in: *Uit Leidse Bron Geleverd, Studies ... aangeboden aan drs. B.N. Leverland*, edd. J.W. Marsilje e.a., Leiden 1989, p. 407- 416.
- 11 Cf. *Epist. Apol.* 1593, p. 8: *Gloria cuique sua est: lustum impartisse Batavis, Laus men; et haec pluris obsidione mihi*. Met kleine varianten eerder in *Eleg.* 1586, p. 19. Zie verder C.L. Heesakkers, 'Twins of the Muses', in: *Juste Lipse (1547-1606). Colloque international tenu en mars 1987*, ed. A. Gerlo, Bruxelles 1988, p. 51-68.

Odae Britannicae: diplomatie en poëzie

Gezant van de universiteit

De betrekkelijke rust waarin de Leidse universiteit kon worden opgericht, verbreidde zich langzamerhand over Holland en de andere gewesten. Uiteindelijk zou dit resulteren in een alle gewesten omvattende kortstondige situatie van vrede, die haar beslag kreeg in de zogenaamde Pacificatie van Gent op 8 november 1576. Verkeer tussen Noord en Zuid wordt weer mogelijk en Dousa maakt daarvan gaarne gebruik om oude vriendschapsbanden aan te halen. Slechts enkele weken na de Pacificatie treffen we hem reeds aan in Brugge bij een totaal verraste Giselinus: 'Jij die ik in geen vijf jaar meer gezien had en die ik zelfs dood waande, staat hier tegen alle verwachting in als een hemelse verschijning voor mij', zo memoreert Giselinus het blijde weerzien, wanneer hij voor een tweede keer in Dousa's onafscheidelijke album mag schrijven.¹² Ook de andere vroegere vriend, Janus Lernutius, krijgt het album voorgelegd en vervolgens gaat het van hand tot hand in de kring van de toonaangevende Brugse humanistische filologen en andere boeiende persoonlijkheden.

Dousa's volgende reis gaat naar Leuven, waar de kennismaking met Lipsius hernieuwd en wederom in een tweede albumbijdrage gedocumenteerd wordt. Bij deze gelegenheid heeft hij Lipsius met het vooruitzicht van een vorstelijk salaris overgehaald om zich aan de Leidse universiteit te verbinden. Na de letterenfacul-

teit met dit *lumen academiae* zijn eerste glans gegeven te hebben, vindt Dousa ook zelf de tijd om zich weer met de studie van de filologie bezig te houden. De boekjes waarin hij zijn *Lesefrüchte* verzamelt, volgen elkaar in rap tempo op. Het verwondert niet dat zijn filologische belangstelling vooral de poëzie geldt. Daarbij valt het accent enerzijds op de archaische periode van het Latijn met auteurs als Plautus en Lucilius en anderzijds op de lyrische poëzie van Catullus, Tibullus, Propertius en Horatius. Zijn bemoeienissen met het klassieke Latijnse proza beperken zich tot Petronius en de geschiedschrijver Sallustius. De meeste van deze boekjes worden gedrukt door Christoffel Plantijn te Antwerpen, zoals we gezien hebben eens de beoogde uitgever van Dousa's debuut. Rond de jaarwisseling 1582-83 vertoefde Dousa zelf opnieuw in de Scheldestad, zoals een nieuwe oogst aan albumbijdragen nog eens onderstreept. Ongetwijfeld heeft hij bij deze gelegenheid ook Plantijn ontmoet. Is hier wellicht het pad geëffend voor Plantijns verhuizing naar Leiden die een paar maanden later plaatsvond? Tenslotte kon Dousa Plantijn haarfijn inlichten over de mogelijkheden die Leiden voor een drukker te bieden had. Het is moeilijk voor te stellen dat de vacature van Academiedrukker toen niet ter sprake is geweest. De benoeming van Plantijn in deze vacature door de Leidse curatoren onder aanvoering van Dousa, die in mei 1584 daadwerkelijk volgde, is daarvoor afdoende bewijs.

Gezant bij Elizabeth van Engeland

De Antwerpse reis van Dousa had echter behalve filologische en academische, vooral diplomatieke oogmerken. Hij maakte deel uit van een door Van Oldenbarnevelt geleide afvaardiging van Holland naar Willem van Oranje, die in die periode in Antwerpen resideerde. De diplomatie zal in de komende jaren een steeds grotere rol in Dousa's leven gaan spelen. Zo treffen we hem enkele dagen na de moord op Willem van Oranje, 10 juli 1584, in Londen aan. Over de aard en het doel van Dousa's reis zwijgen de officiële documenten en archiefstukken. Het staat echter vast dat deze verband hield met de gevolgen die de dood van Oranje nood-

zakelijkerwijs op de Nederlands-Engelse politieke betrekkingen had. Het is weer het album dat ons althans over de duur van het verblijf inlicht. Al op 15 juli had Dousa een ontmoeting met de Deense reiziger en latere diplomaat Christiaan Barnekau en andere albuminscripties bewijzen, dat hij minstens tot de laatste dag van augustus in Londen is gebleven.

Het hoogtepunt van Dousa's diplomatieke carrière valt in het volgende jaar 1585, nadat hij kort tevoren nog door het bestuur van de Leidse universiteit, waarvan hij zelf deel uitmaakte, benoemd was tot haar eerste bibliothecaris en tot geschiedschrijver van Holland.¹³ De onderhandelingen van de Nederlandse gewesten met Frankrijk en de militaire successen van de Spaanse troepen onder leiding van Farnese alarmeerden de Engelse diplomatie. De bereidheid om de geplaagde gewesten hulp te bieden groeide. De contacten over en weer werden geïntensiveerd en leidden uiteindelijk tot een zware delegatie van de Staten Generaal naar Elizabeth, waarvan, naast onder anderen Johan van Oldenbarnevelt, ook Dousa deel uitmaakte. De keuze van een humanist en Neolatijns dichter in het gezantschap geschiedde niet zonder reden. Reeds bij zijn eerste bezoek aan het Engelse hof in 1572 had Dousa de aandacht van de koningin weten te trekken door zich tot haar te richten met een welsprekende ode, waarvan de Horatiaanse openingsstrofen haar literaire fijngevoeligheid gestreeld moeten hebben.

*Regina magnis edita regibus,
Ipsa erudita o Pieridum manu,
O Gratiis secunda nulli:
Si quid ab imperii ordinandis
Vacare rebus te iuvat, ad mea
Demitte vultus carmina, et aurei
Flexus ocelli, regioque
Cuncta supercilio moventis.*

(NP. 1575, sign. G j verso-ij recto)

'Koningin, gesproken uit grote koningen, door de hand der Muzen onderwezen, in charme van niemand de mindere: Mocht het u gelieven een moment uw aandacht van het bestuur van het rijk af te wenden, wil dan op mijn verzen richten uw gezicht en de blik van uw gouden ogen, door wier koninklijke wenkbrauw alles in beweging komt.'

Er zijn aanwijzingen dat men ook deze keer hoopte een goed gebruik te kunnen maken van Dousa's bekendheid met de geletterden in de Engelse hofkringen. Dat verklaart waarschijnlijk ook de aanwezigheid van een aantal Leidse studenten, onder wie de latere hoogleraar Dominicus Baudius en Dousa's eigen zoon Janus, in het gevolg van het gezantschap. Bij alle beslommeringen die de politieke en diplomatieke activiteiten van het gezantschap met zich meebrachten, vond Dousa blijkbaar ruimschoots de tijd om Elizabeth en haar ministers ook via hun gemeenschappelijke literaire interesse voor zich te winnen. De neerslag daarvan zien we in de bundel *Odae Britannicae*, die hij na zijn terugkeer in Leiden samen met zijn zoon publiceerde.

De bundel wordt bijna vanzelfsprekend opgedragen aan Elizabeth. Het merkwaardige van deze opdracht is dat zij de koningin op een heel opvallende manier aan Dousa's bezoek van 1572 herinnert. De opdracht bestaat eenvoudig uit de eerste vier strofen van de reeds geciteerde ode uit de *Nova Poemata*, waaraan een nieuwe slotstrofe wordt toegevoegd. In deze vijfde strofe belooft Dousa haar nieuwe, blijvende poëzie, waarvan zij en haar hof het middelpunt zijn:

*Mox fortiori te litui sono,
Ventura nec quem secla redarguant,
Canemus: o inventa nostris
Materies satis una Musis.*

(*Od. Brit.* 1586, sign.*2 recto)

'Weldra zullen wij u bezingen met krachtiger klaroenstoten, die ook door de komende eeuwen niet overstemd zullen

worden: alleen al in u hebben onze Muzen een overmaat aan stof gevonden.'

De verjaardag van de koningin is het onderwerp van de eerste lange ode in de bundel, evenals van de vijfde ode aan de humanist en dichter Alexander Neville. Ook Dousa's zoon gaf bij deze gelegenheid *acte de présence* met een kort gedichtje op 'Elizabeth's verjaardag 7 september 1585'. Dousa's tweede ode is ook voor iemand die ons al van het bezoek uit 1572 bekend is, de toenmalige eerste minister, nu secretaris van de koningin, William Cecil.

Philip Sidney

De kennismaking tijdens dit tweede bezoek die de dichter en filoloog Dousa wellicht het meest op prijs gesteld zal hebben, was die met Philip Sidney. Sidney was de belangrijkste Engelstalige dichter van zijn tijd. Hij genoot bekendheid als de auteur van een sonnettencyclus *Astrophel and Stella* en een pastoraal gedicht *Arcadia*, en had de aandacht op zich gevestigd met zijn *Apologie for Poetrie*, een pleidooi voor de volkstaal die als medium voor poëtische expressie niet hoeft onder te doen voor het Latijn.

De ode voor Sidney begeleidt een exemplaar van Dousa's nieuwste publikatie, een tekstuitgave van het *Satyricon* van Petronius Arbiter waarop Sidney kennelijk lang had moeten wachten.

*Arbitrum en tandem tibi. Nam quis iste
Arbiter? dices. Tuus, o Philippe:
Quippe desertor domini prioris
Perfugium ad te
Certus ex voto facere; hercle vero
Serio, at sero. fateor: neque ire
Quippiam hinc possum inficias, prehensus
Crimine in ipso.
Causa sed cuius tamen haud videtur
Aspra defensu: quia nec tui unquam
Immemor, pactae aut fidei, meave
Parcus opella:
Sed quod exemplorum ope destitutus*

*Illa ab extremi petere usque Rheni
 Faucibus; cognati, habui necesse,
 Transvada ponti.
 Cui malo accessit remeligo et illa
 Insuper, quod, vento operam negante,
 Littore a nostro dare vela nantes
 Aura vetavit.
 Proinde (quod felix tibi, mique, et ipsi
 Arbitro) acceptum face redditumque
 Quicquid id voti est: neque Dousianos
 Despice lusus.
 Hoc sat: Auctorem nec enim indigere
 Voce praeconis reor; haud magis, quam
 Caecubum appensis hederis, quod annus
 Coxit Opimii.
 Iamque quid restat, nisi ut Arbitri ipse
 Arbiter fias? neque me editorem
 Dedecet munus, neque te instituti ab
 Consule ludi.*

(*Od. Brit.* 1586, p. 21-22)

'Hier is dan eindelijk de Arbiter voor u. Welke arbiter, zult u zeggen. Die van uzelf, Philip.

Hij laat zijn vroegere heer in de steek, vastbesloten om zoals beloofd bij u zijn toevlucht te zoeken. Oprecht gemeend is het zeker, maar erg op tijd is het niet, dat geef ik toe. Ik kan trouwens moeilijk anders, want het is zonneklaar dat ik schuldig ben.

Een excuus daarvoor lijkt niet moeilijk aan te voeren: noch u, noch mijn toezegging aan u was ooit uit mijn gedachte en ook is het niet zo dat ik te zuinig op mijn werkje ben.

Omdat ik echter geen voorraad had, was ik gedwongen de exemplaren helemaal bij de uitmonding van de Rijn aan de andere kant van onze gemeenschappelijke zee op te halen.

Bij dat euvel kwam ook nog deze vertraging in de vorm van windstilte, die het schip verhinderde om van onze kust uit onder zeil te gaan.

Daarom, wil (tot zegen van u en mij en van de Arbiter zelf) deze inlossing van de belofte, wat ze ook waard is, in dank aanvaarden en de vruchten van Dousa's tijdverdrijf niet minachten. Dit moge voldoende zijn. Ik ben er namelijk van overtuigd dat de auteur geen heraut nodig heeft, net zomin als Caecubische wijn uit het jaar van consul Opimius die met klimop bekransd werd.

Verder hoeft u alleen nog maar de arbiter van Arbiter te worden. Het geschenk misstaat mij als bezorger niet, evenmin als u de door die consul ingestelde feestelijkheden misstaan.'

De besprekingen van het gezantschap met Elizabeth en haar politici vonden hun bekroning in een verdrag dat op 20 augustus getekend werd en waarin de koningin toezegde de Nederlanden onder haar protectie te nemen en militaire hulp te zenden.

¹⁴ Nu kon Van Oldenbarnevelt met zijn gezantschap de thuisreis aanvaarden. Elizabeth had echter te kennen gegeven dat drie leden van de delegatie voorlopig in Londen dienden achter te blijven. Dousa was één van hen. Zijn gedichten laten er geen twijfel over bestaan dat de verwijdering van huis en haard hem zwaar viel. Hij spreekt zelfs ietwat dramatiserend van een *exilium improbum*, een misdadige ballingschap. Het is typerend voor de dichter in de diplomaat, dat zijn teleurstelling en zijn slechte humeur in één klap in hun tegendeel verkeren door weer een nieuwe ontmoeting die in het teken van de poëzie staat, de persoonlijke kennismaking met de Neolatijnse dichter Melissus.

Paulus Melissus

De naam Melissus had voor Dousa al tien jaar lang een bekende klank. In zijn gedichtenbundel *Schediasmatum Reliquiae* van 1575 had Paulus Melissus een gedicht *In iconas Musarum et Gratiarum. Ad Janum Dousam Nortvicum*, 'Op de afbeeldingen van de Muzen en de Gratiën, Voor Janus Dousa uit Noordwijk' opgenomen. Deze bundel bereikte Dousa via een gemeenschappelijke vriend, de Nijmegenaar Gerardus Falkenburgius. Falkenburgius, die Dousa in 1569 in Antwerpen had leren kennen, was later naar Duitsland

vertrokken, waar hij in dezelfde literaire kringen verkeerde als Melissus. In de gesprekken van Falkenburgius en Melissus is Dousa's naam ongetwijfeld vaak gevallen. Ook de *Epigrammata* van de Leidse vereerder van de Muzen en de Gratiën zullen Melissus bekend zijn geweest. Falkenburgius kreeg in mei 1575 tot zijn verrassing en opluchting een exemplaar van Dousa's *Nova Poemata* onder ogen. Opgelucht was hij omdat hem geruchten hadden bereikt, dat Dousa bij het beleg van Leiden of anderszins was omgekomen. Onmiddellijk uitte hij zijn vreugde in een brief aan zijn doodgewaande vriend. In de brief vroeg hij om nog twee exemplaren van de *Nova Poemata*. Eén daarvan was bestemd voor Melissus, die bij wijze van vooruitbetaling een exemplaar van zijn eigen *Schediasmata Poetica* en *Schediasmatum Reliquiae* liet mee sturen. De uitbundige reactie die volgt is weer typisch Dousa:

*Schediasmata tua Poetica, item Schediasmatum Reliquias, quae mihi Falkenburgius noster, te, ut scribit, auctore ac impulsore potissimum Colonia usque muneri transmisit, legi avidissime, et tantum non legendo, diurnaque ac nocturna manu versando contrivi. Quid quaeris? aliud iam exemplar ut habeam, istinc mihi procures necesse est, si quidem me lectionem poematum tuorum voles continuare. quanquam quid eo est opus, cum omnia iam pridem memoriae sinu complexus melius quam nomen meum ipsius teneam, et quidem tenacissime penitis sensibus impressa. Nescis vero Melisse, mellitissime quam valde κνίπρός vel fastidiosus sim factus, postquam mihi electilia ista mellita, cuppediasque tuas avide gustare, et quasi catillatim ligurire contigit: unde mihi non magis cor saturum ullo tempore reddi potest, quam olim a Luventii, aut Lesbiae suae basiis Catullo.
vetera illa mea, quae tantopere antea laudibus extollere solebam,*

*'O grande ingenium mei poetae:
An Secunde tibi secundus alter,
Praeter Lotichium meum Secundum?
O ablecta poemata, o quid usquam
Est, unquamve erit, aut fuit Marullo,*

*Cotta, Flaminio, Actio, Hospitali,
Aurato, Thorio, Valente, Beza
Accuratus, elegantiusve?
Quid cultum magis, aut magis disertum?*

omnia, inquam, haec in perpetuum porro abierunt. Tuum mel solum, tuum nectar, tuas delicias somniamus, atque hinc bellissimum quodque excerptum lubenter depascimur, neque aliud facile, quod ad palatum aut stomachum faciat invenimus, (πως γάρ οἶός τε εἶν τοιαύτης θοίνης ἀπέχεσθαι) ad summam in Rosinae tuae contemplatione sumus toti, in huius denique solius suavitate conquiescimus quoties animum a severiore Reipublicae cura, molestiisque militaribus abducere placuit.

(NP. 1576, sign. Y vij recto-verso)

'Uw *Schediasmata Poetica*, evenals uw *Schediasmatum Reliquiae*, die onze Falkenburgius mij naar hij schrijft vooral op uw instigatie en aandringen vanuit het verre Keulen als geschenk toezond, heb ik zeer gretig gelezen, ja bijna letterlijk stuk gelezen door ze dag en nacht in handen te hebben. "Wat wil je?" Dat ik een nieuw exemplaar krijg. U moet mij er dus absoluut één sturen, als u tenminste wilt dat ik voortga uw gedichten te lezen. Hoewel, waarom eigenlijk? Ik bewaar immers allang al uw gedichten in de kamers van mijn geheugen, met meer zorg opgeslagen dan mijn eigen naam, diep gegrift als ze staan in het binnenste van mijn ziel. U weet niet, mijn honingzoete Melissus, wat een overdreven kieskeurige kniesoor ik geworden ben, sinds ik gretig mocht smullen van uw uitgelezen zoetigheden en lekkernijen en er zelfs mijn bord bij mocht aflikken. Daarvan kan mijn hart evenmin ooit genoeg krijgen als vroeger dat van Catullus van de kussen van zijn Luventius of Lesbia. Al de vroegere poëzie, die ik voorheen steeds zo uitbundig heb geprezen:

“O genialiteit van mijn dichter,
 Secundus, is er na u - buiten mijn
 Lotichius Secundus - nog ooit een andere Secundus denkbaar?
 O uitgelezen poëzie! Was, is
 of zal er, ergens of ooit ter wereld,
 iets welverzorgders of eleganters zijn dan Marullus,
 Cotta, Flaminus, Actius, Hospitalius,
 Auratus, Thorius, Valens of Beza?
 Iets wat verfijnder of welbespraakter is?”
 al die poëzie, zeg ik, ligt van nu af mijlenver van mij

vandaan. Alleen van uw honing, uw nectar, uw heerlijkheden dromen we;
 met graagte smaken we al wat er aan moois uit te puren valt en er is
 moeilijk iets anders te vinden dat mond en maag meer streelt, - want hoe
 zou ik in staat zijn me van zo'n schotel te onthouden? -, kortom, we zijn
 geheel en al in de ban van de aanschouwing van uw Rosina; in haar
 bekoorlijkheid alleen vinden we tenslotte rust, de momenten dat het ons
 vergund is de geest af te leiden van de zware zorg voor de Republiek en
 van de militaire verantwoordelijkheden.’

Deze barokke reactie is niet de begeleidingsbrief bij het exemplaar van de *Nova Poemata* uit 1575 waarom Melissus gevraagd had. Dousa stuurde namelijk aan Melissus geen exemplaar van die eerst uitgave van de *Nova Poemata*, omdat deze achterhaald was; een tweede, in omvang verdubbelde editie, was inmiddels vrijwel persklaar. Een boek elegieën dat voor deze tweede druk bestemd was, kreeg nu een opdracht aan Melissus mee. De zojuist geciteerde ontboezeming van Dousa vormt het begin van de opdrachtbrief van dit elegieënboek, dat deel uitmaakt van de in 1576 uitgekomen ‘Tweede Leidse uitgave van de Nieuwe Gedichten, nu met meer dan de helft, dat wil zeggen met een aanwas in negen boeken vermeerderd’.

¹⁵ Zes jaar later droeg Dousa ook nog een bundel filologische aantekeningen op de gedichten van Tibullus aan Melissus op.

En nu dan eindelijk, in 1585, kwam het in Engeland tot de

persoonlijke ontmoeting, die de sombere stemming van Dousa in één klap verdreef.

*Quid hoc novi? Ille qui Britannicae satur
 Et aerae et aulae eram modo,
 Focisque posse Patriis diutius
 Carere pernegaveram,
 Moras perosus exili improbi, mihi
 Reique Publicae graves,
 (Pudet pigetque) vota nunc levis mea
 Retracto, tricolor, ac pedem
 Struens recello, paenitens cupidinis
 Prioris. His quid ingeni
 Reciprocantis atque mobilis reos
 Tibi actitare nos lubet?
 Tua ista culpa, nexuisse qui novas
 Videre compedes mihi,
 Quibus revinctus, arva avita quid morer
 Domesticasve naenias?
 Batava quid Lycaea et anxiam domum
 Recognitum ire postulem?
 Fuere talia usque vota adhuc mihi,
 Fuere: nunc et illa et haec
 Et omne quod Bataviae ante debitum
 Meisque Civibus fuit,
 Tot irrita illa sperium incitabula
 Melissa abstulit mihi.
 Melissa, unus omnia impetrabilis,
 Et Hercule efficax magis.*

(*Od. Brit.* 1586, p. 37-38)

‘Wat is dat voor ommekeer? Ik die daarnet nog schoon genoeg had van de Britse lucht en het Britse hof en beweerde dat ik volstrekt niet langer meer buiten de huiselijke haard kon en vol weerzin was over het oponthoud in misdadige ballingschap, dat mij zowel als mijn land zwaar valt

- het beschaamt en het verdriet mij - ik trek nu lichtzinnig mijn wensen in, verzin uitvluchten en keer op mijn schreden terug, vol spijt over mijn eerder verlangen.

Waarom scheidt u er plezier in dat wij ons schuldig maken aan een wispelturige en wankelmoedige houding?

Het is uw schuld, u schijnt er plezier in te hebben mij opnieuw in de boeien te slaan.

Wat kunnen mij, in die boeien gevangen, de akkers der voorvaderen nog schelen of de kleine huiselijke pleziertjes? Wat verlang ik nog het Hollandse Lyceum en mijn bezorgde familie terug te zien? Zulks waren mijn wensen eertijds: waren inderdaad, want nu heeft Melissus mij al deze wensen en alles wat ik aan Holland en mijn burgers schuldig was, al die prikkels van hoop die nergens toe leidden, ontnomen.

Melissus, de enige die altijd alles gedaan krijgt en zelfs een Hercules in succes overtreft.'

Zoals te verwachten maakte Dousa van de gelegenheid gebruik om zich een blijvend aandenken aan het vreugdevolle moment te verwerven in de vorm van een albumbijdrage van de hand van Melissus.

Uit alles blijkt dat Dousa in de Neolatijnse dichter Melissus een zeldzame geestverwant had gevonden, die in staat was de pijn van het noodgedwongen verblijf in Engeland te verzachten en in haar tegendeel te doen verkeren. Met enige overdrijving doet Dousa het althans voorkomen alsof hij nu tegen een vertrek uit Engeland opziet. Niettemin komt het moment van de terugkeer naar de Nederlanden met rasse schreden naderbij. De datum van vertrek heeft Melissus voor ons vastgelegd in een bezorgd gebed tot de zeegod Nereus voor een behouden thuisvaart van zijn vriend: *Ad Nerea. Pro Iano Dousa Nordovice, Ex Anglia in Belgium navigante. Londini. VII die Decembris. Anno MDLXXXV*, 'Tot Nereus. Voor Janus Dousa van Noordwijk, bij zijn afvaart uit Engeland naar de Nederlanden. Te Londen, 7 december 1585.'¹⁶

Eindnoten:

12 Album fol. 29 verso: *toto quinquennio non visus et quem sibi obiisse metuerat derepente praeter spem caelitus ostensus*.

13 Cf. P.C. Molhuysen, *Bronnen I*, 1913, p. 122*-123*, doc. nr. 109.

14 Ch. Wilson, *Queen Elizabeth and the Revolt of the Netherlands*, London-Basingstoke, 1970, p. 83; Johan van Oldenbarnevelt, *Bescheiden betreffende zijn staatkundig beleid en zijn familie*, ed. S.P. Haak, I, 's-Gravenhage 1934, p. 86 e.v.

15 Voor de Latijnse titel zie de bibliografie.

16 *Encomia Dousana*, ed. J. Posthius, Heidelberg 1587, p. 8-9.

De elegieën van 1586: Humanisme en Nederlandse poëzie

Behalve de besproken gedichten, hangt ook de verdere inhoud van de *Odae Britannicae* ten nauwste samen met Dousa's diplomatieke activiteiten. Het is duidelijk dat zijn literaire bezigheden hierdoor in het gedrang kwamen. Een bundel elegieën en epigrammen die in hetzelfde jaar als de *Odae Britannicae* wordt uitgegeven, krijgt *absente patre*, bij afwezigheid van Dousa, een opdracht mee van zijn vijftienjarige zoon Janus. Het karakteristieke van deze bundel is de aandacht voor de verhouding tussen de Neolatijnse poëzie zoals die door de humanisten van de Leidse universiteit beoefend wordt en de Nederlandse poëzie die in dichters als Jan van Hout in Leiden en Roemer Visscher in Amsterdam haar representanten heeft. Dit geldt vooral voor het tweede boek der elegieën, dat opent met een gedicht aan Roemer Visscher. Daarin vallen twee gegevens onmiddellijk op. Eerstens voorziet Dousa dat de Nederlandse poëzie, *nunc inhonora quidem ac peregrinis oblita fucis*, 'nu weliswaar nog weinig in ere en bezoedeld met vreemde opsmuk', dankzij het werk van dichters als Roemer Visscher weldra hetzelfde hoge niveau zal bereiken als de Latijnse. Vervolgens wordt hij zo door deze Nederlandse poëzie aangesproken, dat hij zich geroepen voelt ook zelf op dit terrein een bijdrage te leveren.

*Nam mihi Romano nunc Romulus ore canendus,
Hei mihi, quod solidum nil mea Musa crepet.*

*Sed quodcunque in me tamen Artis, et ingenii sit;
 Id Civi et Vati serviat omne meo.
 Romule, nostratis columen Linguaeque, Lyraeque;
 Sic te Suada potens, sic Deus Arcas amet;
 Sic tibi sit praesto semper Dea Caeca, vagoque
 Lucrificam toto luceat orbe facem:
 Sic etiam Patriis victurus amere Camoenis;
 Nec Dousae placeas, Lipsiadive modo,
 Sed tua confines ediscant Carmina Cauchi,
 Et vati plaudat Amstelis ora suo:
 Hostimenta tuo non responsura Lepori,
 Aspice pro Batavis verba Latina modis:
 Aspice vix tandem facientem mutua Dousam.
 Tu fueris velis aestus, et aura meis.
 Et si quid mora nostra tibi conciverit aegri,
 Desidia ignoscens da precor omne meae.
 Te meminisse decet, quam non mea lanua mordax,
 Quam non clausa tibi nostra domus fuerit.
 Fortunata domus tali hospite; vtraeque Lycae
 Cui se sponte etiam visae aperire fores:
 Cui nostri risere Lares, et vocis adulans
 Gannitu plausus signa Lycisca dedit.
 Signa quidem plausus palpo dedit illa canino;
 Gratati humano nos sumus ore tibi.
 Erro: illud, nobis ipsis, dixisse volebam,
 Adventu laeti lustus, egoque tuo.
 Praecipue Hauteno, cui nos debere fatemur,
 Quod primum nobis cognita Suada tua est.
 Suada, cui Docti cedat Lepor ille Catulli,
 Cui palmam de se Bilbilis ipsa dedit.
 Suada, cui par est acceptum ferre Batavos,
 Iam Latio cur nil amplius invideant.
 Unde tuis vero tam felix Gratia Dictis?
 Unde tuis tantae Versibus Illecebrae?
 Amstelia ne etiam studia haec agitantur in Urbe,
 Mercatusque inter et locus ingenio est?
 An tuus et nostras docuit te Athlantius artes?*

*Credo equidem, Ingenium Mercuriale tibi est:
 Et tibi Cattiades dictant nova Carmina Nymphae.
 Quid mihi cum Latio? me mea Lingua capit:
 Nunc inhonora quidem ac peregrinis oblita fucis;
 At, Duce te, haud longa culta futura die.
 Auguror; et Celtas vincet tua fama Poetas;
 Non, se qui falso¹⁷ Rhetoras indigitant;
 Portaei sed delicias, Veneresque Baifi.
 Hora precor Fatis sit prior illa meis,
 Qua videam Patriam per te florere Poesim, atque
 Ire Borussorum finibus vltorius:
 Nec minus (o) nostris risum debere Theatris,
 Inque malam hinc omnes Rhetoras ire crucem.
 Eventura precor; viden' ut Diis conscia sacro
 Auspicium faciat Laurus in igne mihi?
 Exhilaransque Focos crepitu det signa secundo?
 Omine quo faustus Vatribus annus eat:
 Et mihi praecipue, Genii qui castra Batavi
 lampridem capior, ac tua Signa sequi.
 Romule, municipes Dousam sine tangere chordas,
 Laudis et in partem posse venire tuae.
 An mihi Romanae potior sit cura Thaliae?
 Aut, sine te, Vatis nomen habere velim?
 Di melius: nec nos ingrati audivimus unquam.
 Tu potius Famae caussa ferare meae.
 Ipse sequar Patriis praeunte Carmina nervis,
 Ibit et in calles pes meus vsque tuos:
 Secretos populo calles, qua neminis ante
 Trita solo, soli semita strata tibi.*

...

*Tu nos, tu Batavae docuisti commoda Lingvae,
 Ausus inexpertos ducere prime choros:
 Ausoniosque sales nostro sermone referre,
 Auctorem Interpreter et superare tuum.
 O solidum Patriae Musae decus; o nove Ulysse,
 Sive opus Artis ope, seu Genio ingenii est:
 Qui mores multorum hominum speculatus, et Urbes,*

*lure tuo Titulos Experientis habes.
Atque (ita me Dei ament) Vatem praecurris Iberum,
Mollia Carminibus sint modo Fata tuis;
Ipse etiam quorum Hautenus miratur acumen.
Et quisquam tibi se postulet esse parem?*

(*Eleg.* 1586, p. 35-40)

'Laat mijn Muze nu, nu ik Roemer moet bezingen in de Latijnse taal, niet een stroeve toon aanslaan.

Laat daarentegen al wat in mij is aan vaardigheid en talent, laat dat alles zich ten dienste stellen van mijn medeburger en mededichter.

Roemer, stut van de vaderlandse taal en lyriek, zowaar als de machtige Suada, zowaar als de Arcadische god u bemint,

zowaar als de blinde godin ¹⁸ u altijd nabij is en u tot uw voordeel bijlicht met haar fakkel op uw omzwervingen over de hele wereld, zo ook zult u, zolang u leeft, door de vaderlandse Muzen bemind worden, en zult u niet alleen Dousa of Lipsius behagen, maar zullen ook de naburige Noordhollanders ¹⁹ uw verzen uit het hoofd leren en zullen de oevers van de Amstel hun dichter toejuichen.

Zie hier, als een wederdienst die ver ten achter blijft bij uw charme, in ruil voor uw Hollandse melodieën mijn Latijnse woordentritsen; zie hier, hoe Dousa op zijn beurt eindelijk een gedicht voor u produceert.

U bent de golfslag en het briesje voor mijn zeilen geweest. En als mijn talmen bij u iets van ergernis heeft verwekt, ik bid u, vergeef dan oprecht mijn traagheid.

Het geeft pas u in herinnering te roepen hoe mijn deur niet van zich afbeet, hoe mijn huis niet gesloten voor u is geweest.

Gelukkig is het huis met zo'n voortreffelijke gast, voor wie de dubbele poort van de universiteit zich zelfs spontaan

scheen te openen, wie mijn huisgoden toelachten en wie de kwispelstaartende Lycisca door gekef tekenen van bijval gaf. Zij gaf tekenen van bijval door een hondepootje, maar wij hebben u met onze menselijke stem gelukgewenst. Of nee, onszelf gelukgewenst, zou ik willen zeggen, zowel lustus als mijzelf, uit vreugde over uw komst, en vooral Van Hout: gaarne getuigen wij het aan hem te danken te hebben, dat wij kennis mochten maken met uw welsprekendheid. Een welsprekendheid waarvoor de befaamde gratie van de geleerde Catullus moet onderdoen en waaraan Martialis' geboorteplaats Bilbilis haar eigen erepalm heeft afgestaan. Een welsprekendheid die - dat is billijk - de Hollanders gretig aanvaarden, waardoor ze Latium verder niets meer hoeven te benijden. Vanwaar toch hebben uw woorden zo'n natuurlijke charme? Vanwaar hebben uw gedichten zo'n grote verleidelijkheid? Worden in de Amstelstad ook deze bezigheden bedreven en is er tussen het handelsrumoer ook plaats voor de dichterlijke geest? Heeft uw schutspatroom Mercurius, Atlas-kleinzoon, u ook onze dierbare kunsten onderwezen? Voorzover ik het zie, bent u begiftigd met de geest van Mercurius en dicteren de Hollandse²⁰ nimfen u nieuwe gedichten. Wat moet ik nog met Latium? Mijn eigen taal heeft me in haar ban: nu weliswaar ongeëerd en bezoedeld door vreemde opsmuk, maar, onder uw leiding, binnen afzienbare tijd hoog in ere. Dat voorspel ik; en uw faam zal ook de Franse dichters in de schaduw stellen, niet diegenen die zich ten onrechte rhétoriciens²¹ noemen, maar Desportes met zijn bevallige gedichten en De Baif met zijn lyrische gezangen. Ik bid, dat dat grootse uur nog voor mijn dood zal slaan, dat uur waarop ik de vaderlandse dichtkunst door u in bloei zal zien en erkend raken tot voorbij de Pruisische gebieden; en evenzeer bid ik dat ons toneel nog slechts de spotlust prikkelt en dat alle rederijkers van nu af aan een roemloos einde moge wachten.

Ik bid dat dit gebeuren zal. Ziet u, hoe de alwetende Laurier, mij in het vuur dat de goden gewijd is, een voorspelling doet en gunstige tekens geeft door de vlammen vrolijk te laten knetteren?

Een voorteken dat het jaar gunstig zal verlopen voor de dichters, en vooral voor mij, die er al sinds lang op uit ben in het leger van de Genius der Hollandse letteren dienst te nemen en uw veldtekenen te volgen.

Roemer, sta Dousa toe de vaderlandse snaren te beroeren en gun hem de toegang tot het terrein waarop u roem oogst. U denkt toch niet dat de zorg voor de Romeinse Thalia mij liever is of dat ik buiten u om de naam van dichter zou willen hebben?

God verhoede: nooit heb ik de naam gehad ondankbaar te zijn:

Liever heb ik dat u geldt als de bewerker van mijn faam. Ikzelf zal u volgen, als u voorgaat met liederen op vaderlandse wijs en mijn voet zal uw paden betreden, paden die verborgen zijn voor het grote publiek, waarop niemand eerder een voet heeft gezet, een weg geëffend door u alleen.

...

U, u hebt ons de voordelen van de Hollandse taal onderwezen; u hebt het aangedurfd als eerste niet eerder gebruikte koren te leiden en de Ausoonse elegantie in onze taal over te brengen en als vertaler uw auteur te overtreffen.

O onvervalst sieraad van de vaderlandse poëzie, o nieuwe Odysseus, u die de leefgewoonten en steden van veel mensen hebt aanschouwd: of het nu toe te schrijven is aan oefening of aan inspiratie, u draagt met recht de eretitel Beproever. En - zowaar als de goden mij liefhebben - u zult de Iberische dichter Martialis overtreffen, zolang het lot welwillend staat tegenover uw liederen, waarvan niemand minder dan Jan van Hout de raakheid van uitdrukking bewondert.

Zal dan nog iemand durven beweren dat hij uw gelijke is?'

De elegie, waarin de klassiek geschoolde lezer een veelheid aan citaten uit de antieke Latijnse elegische poëzie van met name Tibullus en Propertius herkent, is ongetwijfeld geïnspireerd op een bezoek dat Visscher, mogelijk in 1578, aan Leiden bracht. Jan van Hout introduceerde hem in zijn 'Gezelschap', in de Leidse literaire coterie, waarin met name het universitaire milieu met zijn filologen en humanisten als Justus Lipsius en Dousa sterk vertegenwoordigd was. Dousa's elegie is doortrokken van de grote indruk die Visscher op hem heeft gemaakt. Alles wijst erop dat de ontmoeting dan ook niet tot een vluchtige kennismaking beperkt bleef, maar dat Dousa alle gelegenheid kreeg uitvoerig van Visschers nog onuitgegeven werk kennis te nemen en de literaire *topics* van het moment, waaronder de verhouding van Latijnse en vaderlandse literatuur, met hem te bespreken. In Dousa's ogen is Visscher de vertegenwoordiger van het Amsterdamse literaire leven bij uitstek. Hij ziet in hem nu reeds het prototype van de Amsterdammer die cultuur en commercie zo uitstekend weet te combineren en die in de volgende generatie door Barlaeus zo treffend zal worden getypeerd als de *Mercator sapiens*, 'de wijze koopman'. De kennismaking met Visschers werk is voor Dousa een nieuw appèl om zich ook zelf aan Nederlandse poëzie te wagen.

De laconieke reactie van Visscher op de uitbundige lof die hem als de grote vernieuwer van de Nederlandse literatuur in Dousa's hoogdravende Latijnse disticha wordt toegezwaaid, is even typerend als geestig:

Antwoord op des Heers van Noortwijcks Elegia

*Heere, u brief is my ghecomen te handt,
Daer ghy om mijn te prijsen oeffent u verstant:
Dan als ghy van my seght al dat ghy denckt of weet,
Soo zijt ghy een onghevallich Waersegger, en een goed Poeet.*

(*Brabbeling*, Quicken VI, 3, Amsterdam 1625, p. 77)

De ontmoeting met Roemer Visscher waarvan in het gedicht sprake is, had mogelijk plaats in september 1578. Van dezelfde datum zou ook diens ongedateerde bijdrage in Dousa's album kunnen zijn:

*Gelycke boom, gelycke bladen
gelycke kaes, gelycke maden
gelycke sinnen, gelycke raet
gelycke marckt, gelycke cope
gelycke vrese, gelycke hope
gelycke naem, gelycke daet
nu meen ick dat gy wel verstaet
waerom UL. Janus is geheten
omdat ghy bemint doude en nieuwe poeeten*

Elck Wat Wils.
Roemer Vischer

(*Album fol. 86 recto*)

Eindnoten:

- 17 i.m.: *Histrionicuin illud hominum genus intellige, vulgo Rhetorum nomine insigne.*
- 18 Suada is de gepersoniteerde Welsprekendheid, de Arcadische god is Mercurius, de blinde godin Fortuna.
- 19 Dousa spreekt van Chauci, een volksstam die in de Romeinse oudheid was gehuisvest in Noordwest-Duitsland en vandaaruit de Noordelijke Nederlanden was binnengedrongen. Op grond daarvan worden in de 16e eeuw de inwoners van Holland, met name van Noord-Holland, in Latijnse teksten Chauci genoemd. Cf. Dousa, *Bat. Holl. Ann.* 1601, p. 20 en bijv. S. van Leeuwen, *Batavia illustrata*, 's-Gravenhage 1685, p. 52.
- 20 Ook de door Dousa gebezigde naam van de Germaanse volksstam der Chatti, die men in de plaatsnaam Katwijk meende terug te vinden, wordt in deze tijd gebruikt als een aanduiding van de Hollanders. Cf. Dousa, *Bat. Holl. Ann.* 1601, p.8.
- 21 In de marge is ter verklaring toegevoegd: 'Ik bedoel die groep piassen die als rhétoriquers bekend staan.' Voor het Latijn, zie noot 17.

In dienst van Kleio

Onder de bijdragen aan de Nederlandse literatuur die Dousa in het gedicht voor Roemer Visscher in het vooruitzicht stelt, neemt de Voorrede bij de eerste uitgave in 1591 van de *Rijmkroniek* van Melis Stoke alleen al door zijn omvang een bijzondere plaats in.

Van deze Middeleeuwse kroniek in Nederlandse verzen over de geschiedenis van het graafschap Holland bezat Dousa twee handschriften. De naam van de laat dertiende-eeuwse auteur, Melis Stoke, werd pas na Dousa's tijd bekend. Voorvechters van de opbouw van de Nederlandse dichtkunst waren buitengewoon geïnteresseerd in dit Middelnederlandse geschiedwerk, beschouwd als een specimen van een zuiver Nederlands, dit in schrille tegenstelling tot het eigentijdse taalgebruik: 'Gheen bastart-duyts hier speurt,/ Deur welcke huylensdaechs ons spraeck zo wert besmeurt' (Voorrede 1591, r. 59-60). De Amsterdamse koopman en dichter Hendrik Laurensz. Spiegel beijverde zich dan ook voor een uitgave van de kroniek en kreeg daartoe de beschikking over de twee handschriften die Dousa in zijn bezit had. In ruil daarvoor nodigde hij Dousa uit de uitgave die in 1591 in Amsterdam van de pers zou komen, met enig voorwerk op te sieren. De uitnodiging werd beantwoord met een 434 verzen tellende 'Voorreden J. Johans vander Does, Heer tot Noortwijn opte jegenwoerdighe Hollandsche Rijm-cronijc aen Henric Laurensz. Spieghel Coopman T'Amstelredamme zijnen ghoeden vrundt.'

Historiograaf van de Staten

Behalve van het zuivere taaleigen van de *Rijmkroniek*, was Dousa als historicus bijzonder gecharmeerd van het hoge waarheidsgehalte daarvan. We zagen reeds dat Dousa al in 1572 bemoeienis had met het archief van het graafschap Holland. Enerzijds hing dit samen met zijn historische belangstelling en anderzijds heeft het deze belangstelling natuurlijk gestimuleerd. Een jaar of tien later blijkt hij volop in het historisch onderzoek gedoken en krijgt van vele vrienden documenten voor dit werk ter inzage. In 1584 wist hij Plantijn te bewegen tot een nieuwe uitgave van de historische geschriften van de Zeeuwse humanist Hadrianus Barlandus (1486-1538), omdat hij die beschouwde als een bruikbaar voorschot op de 'Algemene Geschiedenis van het volk van Holland' die hij zelf op stapel had staan.²² Een jaar later volgde dan zijn aanstelling tot historiograaf van de Staten van Holland. De opdracht die hij daarbij ontving, luidde 'te beschrijven de historie ende zaecken van Hollandt in der Latijnsche tale ende prose, zulcx ende als hier voormaels by den Staten van Hollant wijlen doctor Adrianus Junius daerthoe op zeeckere jaericxe wedden last ende bevel es gegeven geweest, daarvan den voorn. heere van Noortwijck een schijnzel binnen sjaers zal verthoonen, omme 't zelve daernaer te doen ederen ende uytgaen ten believe van de zelve Staten'.²³

Wij zagen dat deze opdracht onmiddellijk doorkruist werd door nieuwe diplomatieke verplichtingen. Ruim de helft van de periode die voor het 'schijnzel' was uitgetrokken, ging verloren aan het Londense gezantschap. Wel kreeg Dousa nieuwe faciliteiten voor zijn historisch onderzoek, doordat hij een jaar later werd benoemd tot *archivorum praefectus* of *scriniorum magister*, chartermeester van Holland, een ambt dat hem vrije toegang verschafte tot de archieven van het graafschap.

Het eerste tastbare resultaat van Dousa's inspanningen als historicus was de uitgave van de *Batavia* van zijn voorganger Hadrianus Junius, waarvan hij het zoekgeraakte manuscript had weten te achterhalen. Nadat hij het samen met Lipsius nog eens had doorgenomen, kwam het in 1588 bij Plantijns schoonzoon Raphelengius van de pers.

Zijn volgende historische bemoeienis gold Spiegel's uitgave van de *Rijmkroniek* van Melis Stoke in 1591. Intussen liet het 'schijnzel' dat hij een jaar na zijn benoeming tot historiograaf had moeten overleggen, nog altijd op zich wachten. Een nieuwe benoeming in 1591, nu tot Raad in de Hoge Raad van Holland en Zeeland, betekende een nieuw obstakel voor zijn historisch werk. De functie noodzaakte hem zelfs van Leiden naar Den Haag te verhuizen.

Resultaten laten op zich wachten

Langzamerhand begon Dousa zich met de situatie verlegen te voelen. Een vertraging van zoveel jaren vroeg om een rechtvaardiging. In 1593 leverde hij deze in de vorm van zijn *Epistolae apologeticae duae*. In de eerste van deze twee apologieën beoogt 'de auteur zich te rechtvaardigen inzake de vertraging van de uitgave van zijn *Annalen*'.²⁴ Te zijner verdediging beroept Dousa zich op de werkzaamheden die zijn openbare functies, het curatorschap der universiteit en het lidmaatschap van de Staten en van de Hoge Raad, met zich meebrengen. 'Wanneer', zo gaat hij verder, 'de zorgen voor huis en haard daar nog bij komen en de opvoeding van negen kinderen, een taak waarvoor in de eerste plaats de vader zich in het belang van het algemeen dient in te zetten, hoe weinig tijd blijft er dan nog over om het weefsel dat wij op het getouw gezet hebben, rustig en tot onze eigen tevredenheid te voltooien'²⁵

Ook al betekenen de kinderen dan een belemmering voor de voortgang van het werk, zij dragen in zekere zin ook bij tot de oplossing van het probleem. Want ook nu weer kan Dousa zich verlaten op zijn schrandere oudste zoon Janus, die hem al eerder in de uitgave van zijn werk had bijgestaan. Toen Dousa naar Den Haag verhuisde, hield hij zijn functie van curator aan. De zorg voor de universiteitsbibliotheek ging over op zijn zoon, die al enige tijd het feitelijke werk verricht had. Blijkbaar werd deze te eniger tijd ook bij het historisch onderzoek ingeschakeld.

We herinneren ons dat Dousa bij zijn benoeming tot historiograaf uitdrukkelijk de opdracht kreeg een Latijns werk in proza te

schrijven. Dit laatste was blijkbaar niet vanzelfsprekend.

De uitdrukkelijke toevoeging 'in proza' hangt vermoedelijk daarmee samen, dat Dousa toen reeds met plannen rondliep de geschiedenis van het graafschap Holland ook onderwerp te maken van een groot gedicht met epische allure. Ook al werden deze plannen aanvankelijk door zijn nieuwe opdracht doorkruist, toch heeft Dousa weldra weer mogelijkheden voor zijn historisch gedicht zien opdoemen, toen zijn zoon Janus al op jeugdige leeftijd zo competent bleek voor historisch onderzoek, dat hij hem het werk aan de geschiedenis in proza kon overlaten, waardoor hij zelf de handen vrij kreeg voor zijn historisch gedicht. Deze werkverdeling tussen vader en zoon gold vermoedelijk al vanaf 1587 of 1588, toen 'de leeftijd van zijn zoon nog maar nauwelijks het eindpunt van zijn zeventiende lente voorbij was'.²⁶

Helaas kwam aan de samenwerking een abrupt einde door de buitenlandse reis en de daarop volgende ziekte en vroegtijdige dood van Janus Filius. Hoe substantieel diens bijdrage aan de Annalen in proza is geweest, wordt ons duidelijk uit de titel die Dousa het werk uiteindelijk bij zijn verschijnen in 1601 heeft meegegeven: *Bataviae Holiandiaeque Annales, a Iano Dousa Filio Concepti atque inchoati iam olim; Nunc vero a Patre eidem cognomine ac superstite, ..., recogniti, suppleti, novaque octo librorum accessione ad integrae usque Decadis finem perducti et continuati* (Annalen van het vroegere en latere Holland, allang geleden door Janus Dousa de zoon opgezet en begonnen, en nu door diens gelijknamige vader die zijn zoon overleefde, ..., herzien, aangevuld, met acht boeken uitgebreid tot een vol tiental en tot een goed einde gebracht).

Dood van Janus Dousa Filius

In de apologetische brief van 1593 had Dousa de Staten verzekerd dat hij vast voornemens was een eerste deel van zijn geschiedwerk op de eerstvolgende Frankfurter Buchmesse, dus de Najaarsmesse van het jaar 1593, te laten presenteren.²⁷ Dat het desondanks ook nu nog niet vlotten wil, hangt misschien samen met de verdere levensloop van zijn oudste zoon. Deze vertrok namelijk juist rond deze tijd in gezelschap van zijn broers

Stephanus en Georgius richting Heidelberg met de kennelijke bedoeling een grote reis door Oost-Europa te maken. Helaas overviel hem in Heidelberg een ernstige ziekte die hem dwong naar Holland terug te keren. In december 1596 overleed hij, slechts vijfentwintig jaar oud.

De dood van Dousa Filius had op zijn vader een paralyserende werking. Deze is het verlies nooit goed te boven gekomen. Zijn ontreddeering heeft op verscheidene plaatsen in de Annalen in proza zijn sporen nagelaten. Zo overvalt hij middenin het achtste boek de lezer tamelijk onverwacht met de volgende emotionele woorden:

Dousa Pater Lectori benevolo S.

Hactenus nos: quae vero deinceps secutura, a Dousa Filio (heu, non iam amplius meo) esse scito, mi lector. Quo (annis aliquot ante Fatale illud Hungaricae Peregrinationis Decretum) hanc Historici Operis telam haud ignaviter aggresso, nunquam fore speraveram, ut ipse (velut in vacuum succedens) abdicatum a me iampridem Vicarium hoc Historiae scribendae Munus ullo porro tempore resumerem. Sed Deo aliter visum, qui acerbam hanc nobis Necessitatem imposuisse videtur, ut ad gravissimum moerorem hic laboris insuper ac vigiliarum cumulus accederet: quibus sustinendis diutius iam pares esse non possumus. Heu, me miserum, in cuius Piaculare unius caput tot pariter se agglomerant mala? Plura proloqui, immensus, ac penitissimis medullis conceptus dolor non sinit. Tu quisquis es commiseresce quaeso, et conatus utriusque nostrum (si meruimus modo) ea animi benignitate complectere, qua offeruntur. Vale, mi Lector, Vale.

(*Bat. Holl. Ann.* 1601, p. 391)

'Dousa de vader groet de welwillende lezer.

Tot hiertoe wij. U moet namelijk weten, lezer, dat wat nu volgt het werk is van Dousa de Zoon - helaas kan ik niet meer zeggen "mijn zoon". Toen deze enkele jaren voor het fatale besluit een reis naar Hongarije te ondernemen, met grote inzet begon aan het weefsel van deze Geschiedenis,

had ik niet verwacht dat ik ooit nog eens zelf - als nam ik een lege plaats in - de opdracht voor dit geschiedwerk waarvan ik al lang afstand gedaan had, als vervanger weer op me zou moeten nemen. God heeft anders beschikt en schijnt ons deze bittere last op te leggen, dat bij dat diepste verdriet ook nog deze onmetelijke hoeveelheid nachtelijk werk komt, een last die wij niet meer op kunnen brengen. Wee mij ongelukkige, op wiens de vervloeking gewijd hoofd zich zoveel rampen tegelijk opstapelen. De onmetelijke, tot in het diepste van mijn wezen doorgedrongen smart verhindert mij het verdere spreken. Ik bid u lezer, wie u ook mag zijn, heb deernis en treed de proeve van ons beiden - zo wij het waard zijn - met die welwillendheid van geest tegemoet, waarmee ze u wordt aangereikt. Vaarwel, mijn lezer, vaarwel'.

Met 'dat wat nu volgt' bedoelt Dousa het staartje van boek VIII en de boeken IX en X, die dus van de hand van Dousa Filius zijn. Het geheel van de tien boeken Annalen in proza wordt voorafgegaan door *Iani Dousae Filii Annalium liber singularis, cui Titulus Batavia*, 'een afzonderlijk boek Annalen, getiteld *Batavia*, van de hand van Janus Dousa Filius'. Dit boek dat de geschiedenis van de Bataven in de Romeinse tijd, dat wil zeggen de voorgeschiedenis van het latere graafschap Holland, behandelt, stamt dus eveneens van Dousa Filius. Ook dit boek wordt door de vader met twee jammerklachten besloten, de laatste in de vorm van een grafschrift bestemd voor het graf van zijn zoon en van zichzelf. Door het verdriet over diens dood is immers de vader als het ware ook zelf in dit graf afgedaald:

*Epitaphium, ex meris lambis.
Uterque Dousa, uterque Ianus hic cubat,
Paterque filiusque: morte qua, rogas?
Pater dolore, natus asthmate, e viae
Sibi labore quod crearat, occidit.
Precari at ipse ne gravare mortuis
Negata vivo utrique quae fuit quies.*

(*Bat. Holl. Ann.* 1601, p. 48)

Grafschrift, in enkel jamben

'De beide Dousa's, beiden Janus geheten, liggen hier begraven, de vader en de zoon. Ten gevolge van welke dood zult u vragen. De vader stierf uit verdriet, de zoon door de tering die hij door de ontberingen op zijn reis had opgelopen.

Wees zo goed voor de doden de rust af te bidden die hen beiden tijdens hun leven niet vergund was.'

Het epitaaf werd ingevlochten in één van de *Manes Dousiani*, de lange reeds grafgedichten die Dousa in zijn laatste gedichtenbundel zou publiceren.²⁸

Een geschiedwerk in verzen

De verschijning van het geschiedwerk van Dousa vader en zoon in 1601 was voorafgegaan door de uitgave van de metrische Annalen in 1599. Het moet de Staten van Holland met enige verbazing vervuld hebben, toen zij na jaren lang wachten dan eindelijk hun Vaderlandse Geschiedenis kregen aangeboden, niet in proza, maar in een reeks van vele duizenden Latijnse elegische disticha. Dousa had deze verbazing voorzien en zelfs al bij geruchte vernomen, zoals hij te kennen gaf in zijn tweede voorwoord, *De poeticae artis cum historia communione et societate* (over de samenhang en de verwantschap van de poëzie met de geschiedschrijving):

*Quid vero nobis, aliquis vestrum subiecerit (jam enim rumor iste aures tetigit meas) cum tot Dousicorum versuum Centuriis, immo Chiliadibus?...
 . An ignoras, ita nostratium plaerosque sive Naturae Geniique impulsu, sive disciplinae accessione animatos, ut omnem fere Poetarum consuetudinem, velut aliena lingua loquentium, sibi ac suis interdixerint: utque ab eorumdem lectione, tanquam a Sacris, manus in universum abstineant? nedum ut cognitione eos, vel Censurae suae severitate dignos esse, animum unquam porro inducant credere: si quid ipsis forte numerorum lege constrictum prae-*

ter expectatum et velut ex transverso obiiciatur?

(Ann. 1599, sign. *** iij verso)

‘Wat moeten wij, zo zou iemand uwer in het midden kunnen brengen - want een dergelijk gerucht is mij al ter ore gekomen - in 's hemels naam met zoveel honderden, ja duizenden Dousische dichtregels? ... . Is het u niet bekend, dat de meesten van onze landgenoten onder invloed van hun natuur en hun aanleg of doordat het hun zo is aangeleerd, zichzelf en de hunnen vrijwel iedere omgang met dichters ontzegd hebben, als gold het mensen die een vreemde taal spreken en dat zij elke aanraking met poëzie zonder meer vermijden als was het iets heiligs. U hoeft er absoluut niet op te rekenen, dat zij ooit op het idee zouden komen, dat dichters, wanneer die hen iets voorschotelen dat geheel tegen hun verwachting in toevallig ook nog eens in verzen geschreven is, een kennismaking waard zijn. Over een serieuze, kritische beoordeling hoeven we het al helemaal niet te hebben’.

Dousa rechtvaardigde zijn keuze voor de poëtische vorm door te wijzen op de vele stilistische en literaire middelen die hem hierdoor ten dienste stonden om verveling en vermoeidheid bij de lezer te voorkomen.²⁹ Tegelijkertijd besepte hij terdege wat hij zich hiermee op de hals haalde. Met name de ‘barbaarse benamingen van plaatsen, zowel als van personen’ waarvan de onwelluidendheid hem de rillingen over de rug deed lopen, lieten zich slechts met eindeloos veel tijd en moeite in de Latijnse versmaten dwingen. Maar, zo stelde hij zelfverzekerd vast, de weerbarstigheid van de materie laat zich zoal niet overwinnen, dan toch door kunstvaardigheid en inzet tot acceptabele vormen reduceren. Hij hield zich daarbij uitdrukkelijk het recht voor zich grote vrijheden te veroorloven ‘in het verkorten, verlengen en veranderen’ van dergelijke benamingen.³⁰

Tot welke halsbrekende toeren de door Dousa geroemde kunstvaardigheid hem dwong, illustreert een passage over een minuscuul paleografisch probleem. Een schenking aan graaf Dirk I stond

in de kronieken op naam van de Franse koning Karel de Kale. Volgens Dousa was dat onmogelijk, omdat de twee geen tijdgenoten waren. Zo simpel als zijn verklaring van het probleem is (in het bijbehorende jaartal werd abusievelijk een L, 50, gelezen voor een C, 100), zo ingewikkeld is zijn verwoording in Latijnse verzen:

*Unde sed haec labes Chronicis (dic) nata Batavis?
 An quod pulsa suo Littera quinta³¹ loco,
 Singula quae nostris designat Saecula Fastis?
 Ter modo scripta, quater³² quae repetenda fuit.
 Altera cui nota per fraudem successerit, ausa
 Detrahere huic numero quae male dimidium.
 Quinquaginta ex quo factum, mota ordine postquam
 Tertia in undecimam³³ Littera versa semel.
 Proin summam annorum, mihi ut emendanda videtur,
 Retractum e longa quid vetat ire fuga?
 De quinquagenis centum concinnet ut annos
 Tertia, in undecimae rursus itura locum.
 L. nimirum in C. conversa; quattuor³⁴ autem,
 Quae reliquae, maneat in statione sua,
 Bis senas unamque hiemem per signa notantes.
 Censura hac ecquid lenius esse potest?
 Parva quidem (fateor) mutatio, mille sed una
 Quae maculas nostris eluat e Chronicis;
 Mille rei pariat illustramenta Batavae.*

(Ann. 1599, p. 61)

‘Hoe is deze fout in de Hollandse Kronieken terechtgekomen? Is het doordat de vijfde letter die in onze chronologische tabellen de eeuwen aanduidt, van zijn plaats verdreven is? De letter die slechts drie keer geschreven is, had vier keer moeten worden aangebracht. Dit letterteken werd bedriegelijkerwijs verdrongen door het teken dat het zich veroorlooft het getal met de helft te reduceren. Dit resulteerde in het getal vijftig, toen eenmaal de derde letter (van het alfabet) was verwijderd en veranderd in de elfde.

Wat is er dus tegen om het jaartal, zoals het naar mijn oordeel verbeterd moet worden, na een lange afwezigheid weer binnen te halen, zodat de derde letter weer de plaats inneemt van de elfde en van vijftig weer honderd jaar maakt.

Anders gezegd, door L in C te veranderen, maar de overige vier cijfers, die staan voor twee maal zes plus één winter, ongewijzigd te laten staan.

Is er iets simpeler te bedenken dan deze emendatie?

Het is, dat beken ik, een geringe wijziging, die echter in één keer in onze kronieken duizend fouten uitwist, en onze Hollandse geschiedenis op duizend plaatsen verheldert.'

Dousa wil, met andere woorden, alleen maar zeggen dat het anachronisme uit de weg geruimd is, wanneer wij in het jaartal DCCCLXIII de vijfde letter, L, veranderen in een C en dus DCCCCXIII lezen.

Eindnoten:

- 22 Ianus Dousa a Noortwyck, qui cum Universam Historiam Batavae gentis serio scibendam ab ipsis incunabulis suscepisset, pro bono et pro luce lectoris cersuit hoc velut compendium et introductionem praemitti, aldus Plantijn in zijn *Praefatio* bij Barlandus' *Hollandiae Comitum Historia et Icones*, Leiden 1584.
- 23 Molhuysen, *Bronnen I*, 1913, p. 123*.
- 24 Zie de volledige titel van *Epist. Apol.* 1593 in de Bibliografie, p. 95.
- 25 *Epist. Apol.* 1593, p. 10-11: *Huc rei domesticae sollicitudines ac novem liberorum educatio si accedat, quorum studia ad Reip. utilitatem patri potissimum dirigenda, quantillum porro temporis relinquatur, ad telam quam exorsi summus commode atque ex sententia pertexendam.*
- 26 *Bat. Holl. Ann.* 1601, sign. *2 verso: *cuius aetas vix etiamdum decimiseptimi veris metas excesserat.* Dousa's zoon werd geboren op 16 januari 1571.
- 27 *Epist. Apol.* 1593, p. 13: *Etenim principem operis istius partem ante proximas Francfurtenses Nundinas repraesentare decretissimum est mihi.*
- 28 Zie *Echo* 1603, fol. 108 recto.
- 29 *Quem quidem subinde aliqua figurarum varietate, atque interpositis temporum ac locorum descriptionibus, similitudinibus, amplificationibus, exemplis, atque Elogiis denique, honestiorem ac vendibiliorem in speciem certe reddere tentavimus, ut sit quod Lectori taedium ac lassitudinem inter legendum abstergere porro atque discutere possit. Quaedam enim vel solius ornatus gratia Poeticis auribus largienda fuerunt. Hinc Apostrophas passim ac digressiunculas interpositas, Orationesque ac dicta personis idemtidem accommodata invenietis: atque huiusmodi quasi Exodiis Martiorum certaminum horrorem atque asperitatem conditam ac temperatam (Ann. 1599, sign. *** iij verso- **** j recto).*
- 30 (...) *postremo barbarae fere cum locorum, tum personarum appellationes, quarum horror atque asperitas, ipso paene timenda Sono, fastidioso Poeticarum aurium iudicio resultans, immane quantum inter versificandum morae molestiaeque nobis, ac bilis in nasum idemtidem conciverit. Sed nihil est, quod non arte atque industria, si non potest vinci, mitigetur paulatim atque emolliatur. Proinde in vocabulis istiusmodi contrahendis, extendendis, inflectendis liberiusculi inderdum fuimus (Ann. 1599, sign. ** iij recto)*
- 31 *i.m.: DCCC LXIII*
- 32 *i.m.: Hoc exemplo, DCCCC XIII. quomodo et olim exaratum fuerat.*
- 33 *i.m.: C. nimirum in Literam L.*
- 34 *i.m.: XIII.*

Echo van het verleden, begroeting van een nieuwe generatie

Zoals Dousa zelf in het voorwoord verklaarde, was het manuscript van de Annalen niet af toen het gedrukt werd. Misschien voelde hij zich te vermoeid om de ontbrekende stukken aan te vullen. Hij was toe aan rust: 'Ik kan niet ontkennen, zo schreef hij in het voorwoord, 'dat deze fase in mijn leven dat reeds ter kimme neigt, niet afkerig zou zijn van het genot van een eervol *otium*'.³⁵ Ook de Annalen in proza, die volgens zijn zeggen al ter perse waren, lieten nog twee jaar op zich wachten. De literatuur en vooral de poëzie moesten het blijkbaar hebben van de spaarzame vrije tijd die zijn werkzaamheden voor het Hof van Holland hem lieten. Ook de levensbestemming van zijn kinderen vroeg zijn aandacht. Het huwelijk van twee van zijn kinderen met telgen uit het Groningse geslacht Ewsum, in 1600 en 1601, bracht tijdrovende reizen met zich mee. In het zomerreces van 1603 vond Dousa eindelijk weer tijd voor een uitvoerig *Poema omnium operosissimum*, dat wil zeggen een gedicht of liever een cyclus van gedichten, in een alleringewikkeldst genre. Het ingewikkelde bestaat daarin dat in elk even vers het laatste woord een echo is van het voorlaatste. De geestige en spitsvondige gedichten, die in totaal vele honderden verzen tellen, hebben dan ook een toepasselijke titel die ongeveer als volgt vertaald kan worden: 'Echo, of het spel van de gemakkelijke weerkaatsing, getiteld *Halcedonia*.' Het woordspel begint al meteen in de titel, want *Halcedonia* staat voor 'IJsvogelbroedtijd', een aanduiding

voor het wintersolstitium. Het allereerste vers daarentegen verplaatst de lezer middenin de zomer:

*Sol gravis, et fesso requies opus. Aura ades, aestum
Quaerenti umbrosa fallere sede. Sede.*

(*Echo* 1603, fol. 1 *recto*)

'Zwaar drukt de zon; de zwoeger smacht naar rust.
Koele bries, breng hem verkwikking, nu hij de zomerhitte zoekt te
ontsnappen en in de schaduw gaat zitten. Zitten!'

Het paradoxale gebruik van de Latijnse term *Halcedonia*, winterse stilte, voor het zomersolstitium, de zomervakantie, met name van de rechterlijke macht, verantwoordt Dousa in het voorwoord met een beroep op zijn geliefde Plautus: De *Echo* is 'voor het grootste gedeelte het produkt van de tijd dat er, zoals onze komediedichter het zo geestig zegt, op het forum een Halcedonische vakantiestilte heerst'.³⁶

Het boek waarin de *Echo* was opgenomen werd door Dousa opgedragen aan Johan van Oldenbarnevelt, de staatsman met wie hij indertijd in Engeland was geweest en met wie hij sinds zijn vestiging in Den Haag veelvuldig van doen had. Aan Van Oldenbarnevelt had hij het ook te danken gehad, dat de Staten van Holland hem ontheven hadden van zijn presentieplicht bij het Hof van Holland. De grotere bewegingsvrijheid die deze gunst met zich meebracht, bood hem de gelegenheid om de gedichten die hij sinds zijn twee laatste bundels (1586) had geschreven, waaronder de *Manes Dousiani* op zijn in 1596 gestorven zoon Janus, te verzamelen en persklaar te maken. Het boek *Echo* is in feite de verzameling van de poëzie die Dousa sinds 1586 geproduceerd had. De *Echo*-gedichten zelf zijn daarvan slechts een klein onderdeel. Een groot aantal gedichten die daarna komen, refereren aan gebeurtenissen en personen waarmee Dousa in de voorafgaande jaren bemoeienis had gehad.

Vertrek van Lipsius (1591) en komst van Scaliger (1593)

Een gebeurtenis waaraan hij een bittere herinnering had overgehouden, was het vertrek van Lipsius van de Leidse universiteit in 1591. Het inspireerde hem tot een epigram waarin de stad Leiden haar eigen ondergang voorziet, nu de lichtende fakkel van haar universiteit is heengegaan:

*Academiae Lugdunensis ex discessu Lipsii interitus.
Urbs ipsa loquitur.*

*Araicum in Batavis, Hospes, ne quaere Lycaeum;
Haec fuerant pridem, nunc Schola nulla mihi.
Illa ego, Lugduni celebris quae nomine nuper,
Nunc unum hoc possum dicere, Leida Fui.
Prima igitur quisquis Lethen³⁷ mihi nomina fecit,
Praesagus nostri funeris ille fuit.
Forte roges, tanta unde repens mutatio? Lipsi
Fax³⁸ abiit: lux hinc omnis adempta mihi.
Quid mirum, Sole occaso succedere noctem?
Antiquum ex vero nunc mihi nomen erit.*

(Echo 1603, fol. 48 verso)

'De ondergang van de Leidse Academie ten gevolge van Lipsius' vertrek.
De stad zelf is aan het woord.

Zoek niet, reiziger, naar Oranje's Universiteit in Holland.
Dat was vroeger, nu heb ik zo'n Hogeschool niet meer.
Ik, de stad die voorheen beroemd was om haar naam Leiden,
ik kan nu alleen maar zeggen: Leiden ben ik ooit geweest.
Hij dus die mij ooit bedacht met de naam Leithe, wat
Vergetelheid betekent, hij was de profeet van mijn ondergang.
Vanwaar, vraag je wellicht, deze bruuske ommekeer? De fakkel van
Lipsius is weggegaan. Daardoor is mij alle levenslicht ontnomen.

Wat is er vreemd aan, dat op het ondergaan van de Zon de nacht volgt?

Nu heb ik voortaan terecht die oude naam Leithe, de Vergetene.'

De leegloop van de universiteit ten gevolge van Lipsius' vertrek die Dousa vreesde, werd voorkomen door de briljante wijze waarop in de ontstane vacature werd voorzien. De voormalige student Dominicus Badius attendeerde Dousa op de geniale geleerde Josephus Scaliger, die zich als Hugenoet in Frankrijk steeds slechter op zijn plaats voelde en daarom misschien wel genegen was Lipsius' plaats in Leiden in te nemen. Dousa, die in zijn Parijse studiejaren Scaliger hoogstwaarschijnlijk al persoonlijk had leren kennen, nam de suggestie onmiddellijk over. Een formele uitnodiging van de curatoren volgde en na de nodige onderhandelingen arriveerde Scaliger in augustus 1593 in Leiden. Hij genoot er grote privileges en hoefde onder meer geen colleges te geven, maar mocht zich tot privé-onderwijs aan enkele uitverkoren studenten beperken.³⁹ Eén der eersten die dit voorrecht ten deel viel was Dousa's al meer genoemde zoon Janus, een ander Daniël Heinsius, wiens veelbelovende talenten en toewijding aan zijn leermeester hem de bijnaam 'de kleine Scaliger' opleverden; weer een ander het 'mirakel van Delft', de jeugdige Hugo de Groot. Met hen is een nieuwe generatie van hoogbegaafde studenten aangetreden.

Hugo de Groot

Dousa begroet, ook in letterlijke zin, deze nieuwe generatie die hem het verdriet over het vertrek van Lipsius weldra doet vergeten met groot enthousiasme. Aan Heinsius' entree te Leiden herinnert de Nederlandse elegie van 'Jonckheer Johan van der Does, Heere van Noortwijck aen Daniël Heins, eerst gekomen sijnde om te studeren tot Leyden'. De elfjarige Hugo de Groot werd door de curator in het Latijn aangesproken:

*Magne Puer, Magni dignissima cura Parentis:
 Nomine sis, dubito, Maior, an ingenio.
 Grande quidem, sed enim debes Maioribus illud:
 Maior at ingenio Laurea parta tibi.
 Omina principiis certe tam grandibus insunt.
 Fallor? an et talis noster Erasmus erat?
 Credo equidem: neque me fallunt praesagia: tam nil
 Vel puerile sapis corde, vel ore sonas.
 Quodque aliis aetas per taedia mille laborum,
 Hoc Natura ultro gratificata tibi est,
 Undecimae vixdum egresso confinia brumae:
 Uno in te Leges ausa migrare suas.
 Quid dignum tanta prece indole? perge luventae
 Exemplo, et Genii luce praeire tui.
 Et Lugdunensi jam nunc assuesce Theatro,
 Et Patriae in laudes crescere perge tuae.
 Tempus erit, quum te mox mirabuntur adultum
 Certare Antiquis, exsuperare Novos.*

(Echo 1605, fol. 41 recto-verso) ⁴⁰

'Kleine De Groot, waardige oogappel van vader De Groot.
 Wat Groter is, je naam of je talent, ik waag het niet te zeggen.
 De eerste is wel Groot, maar die heb je te danken aan je "Grote"
 voorouders;
 Groter zijn de lauweren echter die je door je talent geschonken zijn.
 In zo'n grootse herkomst ligt beslist een voorspelling.
 Vergis ik mij, of was ook met onze Erasmus iets dergelijks het geval?
 Dat is stellig mijn indruk; mijn voorgevoelens bedriegen mij niet, zozeer
 ontbreekt het kinderlijke in wat je hart denkt of je mond spreekt.
 En wat anderen in een lang leven en met eindeloze inspanningen
 verwerven, dat is jou, met nog nauwelijks je elfde winter achter je, in de
 schoot geworpen door de Natuur, die

het alleen in jouw geval aandurfde haar eigen wetten te overschrijden. Welke wens kan ik uitspreken die past bij zo'n talent? Ga voort de Jeugd door je voorbeeld en het licht van je genie de weg te wijzen, en gewen je nu reeds aan de Leidse Tribune. Ga voort op te groeien voor prestaties die je vaderland tot eer strekken. De tijd zal weldra komen, dat men jou, volwassen geworden, met verwondering de antieken naar de kroon zal zien steken en de modernen zal zien voorbijstreven.'

De aanwezigheid van al dit talent aan zijn universiteit heeft bij de curator nieuwe krachten aangeboord. De nieuwe generatie die hem als de *Musarum parens*, de 'Vader der Muzen', op handen droeg, nodigde hem telkens weer uit hun eigen werken met een bijdrage van zijn hand op te luisteren.

Een begeesterd en naar moderne smaak lichtelijk hoogdravend epigram begeleidde de uitgave van Hugo de Groot's eerste drama, de *Adamus Exul* (1601), vooral bekend gebleven in Vondels bewerking *Adam in ballingschap*. Dousa zag de profetie die hij in de begroeting van de elfjarige student had uitgesproken, als het ware in vervulling gegaan met dit grootse bijbelse drama:

In Adamum Exsulem H. Grotii Tragoediam.

*Qui Sophoclem, Senecamque legis; quid praeter Homeri
Somnia, res fictas, et mera monstra legis?
Quam satius Tragicis digna Argumenta Camoenis
Volvere de Sacris hausta Voluminibus;
Artificesque novo suras vincere Cothurno?
Eveniat nobis hic aliquando furor.
Qualem de tenero meditatus Grotius ungue,
Aethereo plenum Numine Syrma trahit.
Hic Sphynx nulla tibi, nulla hic miracula Scyllae
Occurrent: Hominem Grotia Musa sonat.
Mortiferum hic vetita decerptum ex arbore Pomum,*

*Adami lapsus, Exiliumque leges:
 Nunc primum en Latio donati atque Urbe Quiritum:
 Debita quae Civi Gloria sola meo:
 Qui Phoebus Delphisque suis; nec Consule tantum
 Patre, sed et Magni nomine dignus ovat.
 Macte, inquis: Quid? si ordo tibi, si spiritus ac vis,
 Si vocum ac rerum pondera nota forent?
 Quae simulac noris, peream, nisi mirabundus
 Mox clames; Fastus Scotia pone tuos.
 Ardua res, lephten Scenae ostentasse Latinae.
 (Plus Matri nunquam debuit illa suae)
 Maius opus, Primos Paradiso eduxe Parentes.
 Hei mihi, quam dispar huic status ille fuit?*

(Echo 1603, fol. 69 recto-verso)

'Op de tragedie Adam in ballingschap van Hugo de Groot.

U, die Sophocles en Seneca leest, waarom leest u buiten de dromen van Homerus ook nog hun gefantaseerde verhalen en monsterlijke verziensels?

Geeft het niet veel meer voldoening u te verdiepen in een de Muzen der Tragedie waardige, aan de Gewijde Geschriften ontleende thematiek en deze in tragische gestalten ten tonele te voeren? Moge over ons nog eens die poëtische inspiratie komen die De Groot al op deze jeugdige leeftijd ten deel valt, nu hij de acteurs laat optreden in gewaden waarvan de hemelse goddelijke macht afstraalt.

Hier treft u geen Sfinx, geen wonderverhalen over Scylla.

De Mens zelf is het thema van De Groots Muze.

Hier zult u lezen over de ongeluk brengende appel geplukt van de verboden boom,

over de val van Adam, over zijn ballingschap,

onderwerpen die nu voor het eerst verwoord werden in de taal van Latium en de stad der Quiriten:

een primeur die we danken aan onze stadgenoot,

wiens faam Phoebus en diens Delphi (Delft) en zijn vader de

burgemeester tot eer strekt, en zijn eigen naam "De Grote" recht doet. Nu goed, zult u zeggen, en wat dan nog? Wacht maar tot de structuur, de levendigheid en de dynamiek, de diepgang van de formulering en de materie u bekend zijn. Ik durf er m'n leven voor op het spel te zetten dat u, zodra u daarvan kennis genomen hebt, vol bewondering zult uitroepen: "Leg uw trots af, Schotland".⁴¹ Grootser was het Jephta op het Latijnse toneel aan het publiek te tonen (nooit had Schotland meer aan haar antieke voorgangster, Latium, te danken). Grootser nog is het, het eerste mensenpaar uit het Paradijs te geleiden. Ach hoe groot is het verschil tussen die levensstaat en de huidige.'

Het gedicht lijkt, indien we het goed verstaan, te suggereren dat Dousa in het voetspoor van Grotius ook zelf zijn krachten nog zou willen beproeven op de tragedie, een genre dat niet eerder door hem beoefend was.⁴² Daar is het niet van gekomen. Wel hebben de oude Dousa en de jonge Grotius elkaar tot een ander poëtisch genre geïnspireerd. Het levenslot van gravin Jacoba van Beieren, Dousa zo goed bekend uit zijn historische studiën, verschafte hem de stof voor een heroïsche brief uit naam van Jacoba aan haar oom en politieke tegenspeler Jan van Beieren. Het genre kende Dousa uiteraard uit de *Heroides*, de heldinnenbrieven van Ovidius. Ovidius schreef bij enkele van deze heldinnenbrieven ook de antwoorden van de mannen tot wie de heldinnen zich richtten. Ook Jacoba's brief werd beantwoord bij monde van Jan van Beieren, echter niet uit de pen van Dousa, maar door Grotius.

Van de vriendschappelijke omgang tussen de nestor der Leidse dichters en het mirakel van Delft getuigen nog verschillende andere gedichten over en weer. Deze betreffen niet alleen literaire gebeurtenissen, zoals het verschijnen van een nieuwe publikatie, maar kunnen ook zijn ingegeven door heel persoonlijke gebeurtenissen, zoals de geboorte van Dousa's eerste kleinkind.⁴³

Daniel Heinsius

Dousa's contacten met Daniel Heinsius hebben een soortgelijk verloop als die met Grotius. Heinsius, die evenals Grotius al bijdragen had geleverd aan het voorwerk van Dousa's *Annalen*, boekte in 1602 succes met de opvoering door de Leidse studenten van zijn *Auriacus*, een dramatisering van de moord op Willem van Oranje. Evenals de *Adamus Exul* van Grotius, werd ook de uitgave van Heinsius' tekst in 1602 gecompliceerd met een lovend gedicht van de *Pater Musarum*, die het vernieuwende aspect van het drama, de keuze van historische stof uit het zeer nabije verleden, meteen onderkende:

In Auriacum Danielis Heinsii.

*Graecorum gravitas ab acumine victa Latino est,
 Scaligero in Tragicis Iudice Hypothesisibus.
 Arbitrio cuius uni data palma Poetae,
 Prae tribus Argolicis Vatibus, Ausonio.
 Laus Senecae haec, cui Maiestas, cui spiritus ac vis,
 Cura, nitor, cultus; omnia plena Deo.
 At Vetera haec: nostra sed tempestate Poetae
 Personam Tragici qui ferat, ecquis erit?
 Muretusne? sed hic quid ad Orgia Buchanani?
 Caesaris is, lepthes Editor iste suae.
 Aeschyleo argumenta vides indicta Cothurno,
 Nec Clytus Nato cognita, nec Sophocli.
 Et dubitas, utrum antistent mendacia veris?
 Illane, an haec pluris sint faciunda tibi?
 Quae tantum iis, quantum Sallustii pagina ficto
 Lucii Asino, aut Marsi praestat Amazonidi.
 At quantum Historiis cedunt Acroamata, tantum
 Heinsiadi assurgunt pulpita cuncta meo:
 Heinsiadi, cui tota Hellas, cui poplite flexo
 Submittit Fasces Pindarus ipse suos.
 Materiem quaeris? Guillelmi hic funera (Lector)
 Principis Hesperia fraude peracta leges.
 Dumque leges, aequare rei mirabere Ephebum*

*Pondera Romuleis sic potuisse modis.
 Forsitan et dicas: Proavito qui Lare pulsus
 Talia Leidensi scripsit in Exilio:
 Quid faciet, Patriae compos si quando futurus?
 Lux (precor) o, fatis sit prior illa meis.
 Et licet haec addas: Cui tantum indulsit Olympus,
 Materiem hanc merito legerat ipse sibi:
 Nec verbis, nec rebus ubi sua pondera desint.
 Ne longum faciam, singula conveniunt.
 Vate suo ut Princeps, dignus sic Principe Vates
 Auriaco Heinsiades, Heinsiade Auriacus.*

(Echo 1603, fol. 69 verso-70 verso)

'Op het Oranje-drama van Daniel Heinsius.

De zwaarwichtigheid der Grieken werd overwonnen door de scherpzinnigheid der Latijnen, aldus de criticus Scaliger in zijn beschouwingen over de tragedie. Volgens diens oordeel verdient de Ausoonse tragicus de erepalm boven de drie Argolische.⁴⁴

Dit eerbetoen geniet Seneca, wiens werk het kenmerk draagt van grootsheid, levendigheid en dynamiek, doorwrochtheid, glans en verfijndheid en dat overal doordrenkt is van het goddelijke.

Dat wat betreft de Antieken. Nu in onze tijd echter, wie is nu de representant van de tragedie?

Muretus, de auteur van het Caesar-drama? Wat betekent dat echter nog, als u het zet naast de Jephthes, het mysterierijke spel van Buchanan?

U ziet onderwerpen die niet worden aangesneden in Aeschylus' drama en onbekend zijn bij Kleito's zoon (Euripides), evenals bij Sophocles.

Twijfelt u dan nog of bedriegelijke verzinsels de voorkeur verdienen boven historische feiten, of de eerste dan wel de laatste het hoogst te waarderen zijn?

De laatste verheffen zich even ver boven de eerste als het werk van Sallustius boven de aan de fantasie van Lucius

ontsproten Ezel, of boven het Amazonenepos van Marsus. Evenzeer als verhalenvertellers moeten plaats maken als de geschiedschrijving aan de orde komt, evenzeer rijst het voltallige publiek op voor mijn Heinsiades.

Heinsiades, voor wie heel Griekenland, voor wie Pindarus in eigen persoon geknield zijn dichtersstaf aan de voeten legt. U vraagt naar het thema? Hier leest u, lezer, over de moord op prins Willem met Spaans verraad gepleegd.

Al lezende zult u met verbazing constateren, dat de jongeman in staat blijkt het gewichtige onderwerp adequaat in Romeinse versmaten te verwoorden.

En misschien zult u verzuchten: "Iemand die, van huis en haard der voorvaderen verdreven en als balling in Leiden neergestreken, zo'n werk kon schrijven, wat zal die presteren, mocht hij ooit weer in zijn eigen vaderland wonen?"⁴⁵ O, mocht het lot mij toestaan die dag nog te beleven."

En u zou er nog aan toe kunnen voegen: "Een dichter aan wie de Olympus zoveel gaven heeft geschonken, heeft met recht zijn keuze op dit verheven onderwerp laten vallen. Noch de vorm, noch de inhoud ontbreekt het aan de vereiste ernst."

Om kort te gaan, alles is in evenwicht.

Zoals de Prins zijn eigen dichter verdient, zo ook verdient de dichter deze Prins:

Heinsius is Oranje, Oranje Heinsius waard.'

In tegenstelling tot Grotius die in de diplomatie belandde, was Heinsius inmiddels een carrière aan de Leidse universiteit begonnen. Dit gaf hem de gelegenheid tot regelmatige contacten met Dousa, ook al woonde deze in Den Haag. Verscheidene gedichten en vooral brieven vormen hiervan de neerslag. Het levendigste bewijs van de verering waarmee de jonge generatie van Leidse dichters haar *patronus* omringt, is misschien wel Heinsius' *ecloga* 'Nordowicum sive Infelix Amor', 'Noordwijk of Ongelukkige Liefde'. De namen van drie van de vier personages die in het speelse herdersdicht optreden, Tityrus, Lycidas en Nisa, zijn rechtstreeks ontleend aan het antieke genre. De encenering

daarentegen is een rechtstreekse hommage aan Dousa: het tafereel speelt zich niet af in een traditioneel bucolisch landschap als Arcadië, maar in het ruige duinlandschap rond Noordwijk. Daar vond Dousa de rust die hij in zijn dagelijkse werk ontbeerde en daar ontving hij zijn bezoekers uit het nabije Leiden. Iets van het heimwee naar de bucolische rust die Dousa met zijn gasten in zijn kustdorp vond, zien we gereflecteerd in de openingsverzen van *Nordowicum*:

*Scilicet haud nobis tantum licet esse Poetis
Dousa, quibus patriaeque urbes, populique furentis
Dulcia sordentes invadunt carmina curae:
Quantum quae placidis indulgens ocia campis
Gens vitae secure suae, pecora inter, et inter
Saxa, levesque umbras, et mollia numina ruris.
Pectore securos tranquillo ruminat ignes.
Tityrus et pulcher Lycidas, huic cura Neaera
Lusca Neaera quidem, sed enim ditissima lactis:
Huic Nisae vicinus amor: Nordwicides ambae,
Ambae formosae Nordwicides: illa capellas
Promptior, haec dulces compellere doctior haedos.*

(*Nordowicum* 1602, sign. A 2 recto)

‘Helaas, Dousa, wij dichters, wier lieflijke gezangen door het stadsleven en de banale beslommingen van een redeloze massa doorkruisd worden, hoe weinig vrijheid hebben wij in vergelijking met hen die zich in de rust van het open veld een leven vrij van zorgen kunnen permitteren, te midden van de dieren, in het ruige duinlandschap, op lommerrijke plekjes, in aanminnig gezelschap van de geesten van het land. In hun vredig hart koesteren zij het liefdesvuur dat ongevaarlijk brandt. Neem Tityrus, neem de schone Lycidas. Voor Lycidas bestaat alleen Neaera. Neaera, helaas, zij mist een oog, maar met haar melk staat ze altijd klaar.

Tityrus heeft slechts oog voor Nisa. Twee Noordwijkse schonen zijn het, twee schone Noordwijkse meisjes. Kundig hoedt de ene de geitjes, met de speelse bokjes kan de ander beter overweg.'

Het gedicht werd in 1602 gedrukt en ook nu weer door Heinsius persoonlijk bij Dousa, ditmaal in Den Haag, afgeleverd.

Eindnoten:

- 35 *Tametsi diffiteri haud possum, hanc aetatis meae partem jam ad Occasum inclinantis non abhorrere ab honesti otii dulcedine* (Ann. 1599, *** iij verso; voor de onvoltooidheid van het manuscript, cf. aldaar ** iij recto-verso).
- 36 *Echo* 1603, sign. ** 3 recto: *bona Ipsius pars concepta simul nobis fuerit ac nata. quo quidem tempore (sicuti festive nimium ac lepide argutatur Comicus ille noster) Halcedonia sunt circa Forum*. Voor de toespeling cf. Plautus, *Casina* 26.
- 37 *i.m.*: *Refer ad primigeniam Oppidi appellationem, quae Leithen sonat; atque ita etiamnum in vetustissimis Patriae huius nostrae Monumentis liquido exaratum comparet*.
- 38 *i.m.*: *Ad Facem eius Historicam Allusio*.
- 39 Cf. P.C. Molhuysen, *De komst van Scaliger in Leiden*, Leiden 1913.
- 40 Een aardige visualisering van het tafereel waarin Dousa de kleine Hugo als binnenkomend student met dit gedicht begroet zou hebben, vindt men in Annie Romein-Verschoors historische roman *Vaderland in de verte*, Amsterdam 1948, p. 53.
- 41 In de marge tekent Dousa hierbij aan: *Ob Buchananum, Principem in omni argumentorum genere Poetam, etiam Tragico* (Schotland kan trots zijn op Buchanan, de vorst der dichters in alle genres, ook het tragische). Dousa doelt op de door hem bewonderde Schotse Neolatijnse dichter George Buchanan (1506-1582), die grote roem oogstte met zijn bijbelse drama *Jephthes*.
- 42 Of toch wel? Als we mogen afgaan op Bertius' lijkrede, had Dousa als leerling op de Latijnse school reeds een drama *Troas* geschreven (*Oratio*, sign. B 2 recto).
- 43 *Ode in filium Casparis Eusemii Ad Avum Ianum Dousam*. In: Hugo Grotius, *Poemata*, 1617, p. 228-229.
- 44 Zoals Dousa in de marge aangeeft, stelt Julius Caesar Scaliger, de vader van de Leidse Scaliger, in zijn *Poetica* van 1562 de Ausoonse, Latijnse, tragedieschrijver Seneca boven de Argolische, Griekse, tragici Aeschylus, Sophocles en Euripides.
- 45 Zoals bekend stamde Heinsius uit een Gents gezin dat de Calvinistische religie aanhing en daarom in 1585 naar de Noordelijke Nederlanden was uitgeweken. Heinsius was dus in zekere zin een balling in Leiden.

Epiloog

Daniel Heinsius en Hugo Grotius zijn samen met hun leermeester Scaliger de enigen die Dousa's in 1603 verschenen *Echo* van een begeleidend gedicht hebben mogen voorzien. De lijvige gedichtenbundel werd zijn laatste publikatie. Ruim een jaar later, op 8 oktober 1604, noteerde de hoogleraar Bronchorst in zijn dagboek dat 'heden in Den Haag vroom in Christus ontslapen is Janus Dousa, heer van Noordwijk, Curator der Leidse Universiteit'.⁴⁶ In Dousa verloor de Universiteit de laatste ooggetuige die daadwerkelijk betrokken was geweest bij haar oprichting en bij de onstuimige ontwikkeling die zij sindsdien had doorgemaakt.

De diepe indruk die Dousa's verscheiden in Leiden maakte, vond uitdrukking in het ceremonieel waartoe door de Senaat besloten werd. Er werd een week van rouw afgekondigd waarin geen colleges zouden worden gegeven, de hoogleraren werd gelast om bij de begrafenis in Den Haag aanwezig te zijn en Petrus Bertius werd aangewezen om in de Academische zitting de lijkrede uit te spreken. Heinsius tenslotte kreeg de opdracht om Dousa in enigerlei geschrift te gedenken, *negotium scribendi aliquid in obitum eiusdem*.⁴⁷ Bertius' lijkrede, een week na Dousa's overlijden uitgesproken in de Academie, werd spoedig daarop op kosten van de universiteit gepubliceerd. Het gebruikelijke randwerk wordt afgesloten met een kort gedicht van Daniel Heinsius, die zich daarmee echter geenszins van zijn opdracht ontheven achtte. De

uitvoering daarvan kreeg de vorm van een *Laudatio*, die vergezeld ging van een reeks epitaphia, *Manes Dousici*, geheel in de trant van de overledene, van wie wij reeds de *Manes Dousiani* op zijn zoon tegenkwamen en die ook zijn vriend Junius al in 1576 met *Manes Iuniani* herdacht had.

De uitgave van de *Laudatio* liet blijkbaar enige maanden op zich wachten, want het verschijningsjaar is 1605. Heinsius' tekst suggereert dat het ook hier, evenals bij Bertius, om een lijkrede gaat die in de week van rouw na Dousa's overlijden in de Academie gehouden zou zijn. In tegenstelling tot Bertius geeft Heinsius veel minder biographica. Een detail uit Dousa's laatste levensdagen dat blijkens de *Laudatio* op de tijdgenoten veel indruk gemaakt heeft, willen we hier niet onvermeld laten. Heinsius beschrijft vrij uitvoerig hoe Dousa op zijn sterfbed een voorproef van de vreugde van de onsterfelijkheid mocht smaken: hij waande zich een moment opgenomen in de kosmische beweging der hemellichamen waar hij de muziek der sferen mocht aanhoren. In de werkelijkheid teruggekeerd deed hij verslag van zijn mystieke ervaring aan de rond zijn ziekbed verzamelde kring van verbaasde vrienden. Dat er iets bijzonders aan de hand geweest moet zijn, wordt daardoor bevestigd dat ook de nuchtere Bertius er gewag van maakt. Heinsius wijdt ook nog een apart gedicht in de *Manes Dousici* aan het gebeuren. Bronchorsts karakterisering van Dousa's vrome ontslapen was meer dan een loze gemeenplaats!⁴⁸

Noordwijk, pelgrimsoord voor jonge dichters

Misschien wel de mooiste hommage van de jonge generatie Leidse geleerden is die van Petrus Scriverius. In de *Echo* had Dousa drie tot Scriverius gerichte gedichten opgenomen. Het laatste daarvan was de gedrukte weergave van het gedicht dat hij eerder in Scriverius' album had aangebracht. Scriverius, die na Dousa's dood de beschikking kreeg over gedeelten van diens handschriftelijke nalatenschap, toonde zijn dankbaarheid met de uitgave van een bloemlezing van Dousa's gedichten, de *Poemata Pleraque Selecta* (1609). Een soortgelijke hommage kreeg Dousa van één van zijn andere adepten, Janus Gruterus. Gruterus had behoord tot de vroegste

generatie Leidse studenten. Voor zijn vertrek naar Duitsland in 1585 had hij een uitvoerige inscriptie in Dousa's album aangebracht en misschien op diens instigatie een eigen album aangelegd, waarin Dousa als één der eerste inscriptoren was opgetreden. In 1590 vestigde Gruterus zich in Heidelberg, waar hij Dousa's vriend Melissus als bibliothecaris opvolgde. Hij bleef echter intensieve contacten met de Leidse humanisten onderhouden, onder wie uiteraard Dousa. De uitgewisselde brieven vormen daarvan een sprekend getuigenis. In 1614 liet Gruterus onder het anagram Ranutius Gherus de vierdelige *Delitiae Poetarum Belgicorum*, een anthologie uit het werk van honderd Neolatijnse dichters uit de Nederlanden, uitgeven. Voor Dousa ruimde hij maar liefst ruim honderd bladzijden in.

Nog decennia lang zullen jonge studenten zich ter bedevaart naar Noordwijk begeven om zich door de *genius loci* te laten inspireren alvorens hun eerste schreden op het pad der Neolatijnse poëzie te zetten. Evenals Heinsius laat de Duitse dichter Martin Opitz in zijn bucolische poëzie de lammetjes gaarne in de Noordwijkse duinen dartelen. Diens landgenoot Vincentius Fabricius kiest tijdens zijn studie in Leiden Noordwijk zelfs tot zijn woonplaats en vindt er de geïdealiseerde geliefde en metgezellin op zijn wandelingen door de duinen.

*Me mea Nortvicum studio componit inerti,
 Quodque sonat fractis undique littus aquis.
 Heic ego vel totos in littore transigo soles,
 Et mare prospectu metior inde meo:
 Vel procul in tumultis, positisque vagamur arenis:
 Vel prope per campos, blandaque rura feror.
 Saepe haeret lateri tandem exorata Merilla,
 Saepe praeit, lepidae duxque comesque viae.
 Illa diu tristis: sed post lacrimasque, precesque,
 Cum morerer, vitam reddidit illa mihi.
 Nunc quoque si fas est, tandem concedit amari.
 Nunc quoque si fas est credere, forsam amat.
 Sic mihi tempus abit: virides sic curritis anni.
 Di faciant, vitae sit modus iste meae.*

(Fabricius, *Secessus*, p. 55)

‘Mijn Noordwijk en zijn kust met het alom klinkend geluid van de branding
 verzoent mij met mijn trage studiezijn.
 Hier breng ik hele dagen op de kust door
 en van hier tuur ik met mijn blik de zee af,
 of wij zwerven in de verafgelegen duinen en zandverstuivingen,
 ofwel in de velden en lieflijke landerijen dichtbij het dorp.
 Vaak loopt Merilla, na veel smeken, gearmd aan mijn zijde;
 vaak loopt ze vooruit, mijn gids en metgezel langs het schilderachtige
 pad.
 Heel lang was zij onverbiddelijk, maar toen ik aan mijn tranen en gebeden
 was bezweken, heeft zij mij het leven teruggeschonken.
 Nu, als ik het mag geloven, heeft ze me eindelijk toegestaan haar te
 beminnen,
 nu, als ik het mag geloven, voelt ze misschien zelfs iets voor mij.
 Zo gaat mijn tijd verloren; zo vliedt gij heen, mijn groene jaren.
 Mogen de goden geven, dat aan dat leven een eind komt.’

Hier, in Noordwijks duinen, voelt Fabricius de geest van Dousa rondwaren. Deze
 ervaring krijgt bijzonder reliëf, wanneer Fabricius bij een bezoek aan het afgelegen
 landgoed van de heren van Noordwijk plotseling oog in oog staat met een
 indrukwekkend schilderij waarop de vereerde dichter samen met zijn echtgenote
 en zijn talrijke kinderschare is geportretteerd.⁴⁹

*Heic quoque famosos miratus adoro penates,
 Et cineres Dousae, reliquiasque tui.
 Quaeque viri vultum, totamque ex ordine prolem
 Aedibus in medii picta tabella refert.
 Talis Dousa fuit, cum quantum posset in armis
 Sensit, et at Leidae moenia sedit Iber.
 Talis erat, quoties solitos cantaret amores*

*Sive, Secunde, tuos carmine, sive suos.
Ah quoties spretoque foro, curisque remissis,
Nortvicum lepidas transtulit ille Deas?
Cantantem quoties virides per prata Napaeae
Formosa obstupuit pone secuta cohors?
Ipse pater Triton, Batavae Nereides ipsae
Attonitae fluctus deseruere suos.*

(Fabricius, *Secessus*, p. 55-56)

'Hier ook aanschouw ik in aanbidding de faamrijke penaten en de as en de overblijfselen van uw⁵⁰ Dousa, en het gelaat van de man en de gehele kinderschaar één voor één, zoals die is weergegeven op het schilderij in het hoofdvertrek van het huis.

Zo zag Dousa er uit, toen hij zich bewust was wat hij met de wapens vermocht en toen de Spanjaard voor Leidens muren lag. Zo zag hij er uit, telkens wanneer hij in een lied de vertrouwde liefdes bezong, hetzij die van u, Secundus, hetzij die van hemzelf. Ach hoe vaak liet hij zijn rechterlijk ambt voor wat het was, zette zijn verplichtingen opzij en bracht de geestrijke zanggodinnen over naar Noordwijk.

Hoe vaak gingen de groene dalnimfen, de schone schare, vol verbazing
 door de weilanden achter de zanger aan?
 Zelfs vader Triton, zelfs de Hollandse zeenimfen, kwamen vol
 verwondering uit de golven gestapt.'

De bewondering voor de poëzie van Dousa die in dit en vele andere gedichten uit de eerste decennia van de zeventiende eeuw doorklinkt, werd geleidelijk minder en zou in de loop der eeuwen vrijwel geheel verstommen. Pas in onze eeuw zal de dichter delen in de hernieuwde belangstelling voor de Neolatijnse literatuur en nieuwe lezers voor zich winnen.

Eindnoten:

- 46 E. Bronchorst, *Diarium*, ed. J.C. van Slee, 's-Gravenhage 1898, p. 114: *8 Octobris pie in Christo obdormivit Ianus Douza, Dominus in Nortwich, Curator Academiae Leydensis.*
- 47 Molhuysen, *Bronnen I*, p. 154.
- 48 Bertius' *Oratio*, p. 20; Heinsius' *Laudatio*, p. 28-30 en p. 51-52: in *Harmoniam, Quam paulo ante obitum audire sibi visus est Dousa*. 'Op de hemelse muziek die Dousa kort voor zijn dood meende te horen.
- 49 Het familieportret is nu in het bezit van Stedelijk Museum de Lakenhal. Zie afbeelding p. 92/93.
- 50 De aangesprokene is Daniel Heinsius.

Bibliografie

Werken van Dousa voorzover besproken en in verkorte vorm geciteerd:

Epigr. 1569: *Iani Douzae a Noortwyck Epigrammatum lib. II. Satyrae II. Elegorum lib. I. Silvarum lib. II.* Antwerpen 1569.

NP. 1575: *Iani Duzae Nordovicis Nova Poemata. Quorum Catalogum altera ab hac pagina indicabit. Item Hadriani Iuni Carminum Lugdunensium Sylva. In nova academia nostra Lugdunensi excusum. Anno 1575. Impensis Ioannis Hauteni.* (Leiden 1575)

NP. 1576: *Iani Duzae Nordovicis Novorum Poematum secunda Lugdunensis editio, plus dimidia parte, hoc est, novem librorum accessione recens locupletata et aucta. Quorum omnium, imo singulorum indicem versa pagina explicabit. Impressum in nova Lugduni Batavorum academia. Anno MDLXXVI.* (Leiden 1576)

Epod. 1584: *Iani Dousae a Noortwiick Epodon ex puris iambis libri II.* Leiden 1584.

Qd. Brit. 1586: *Iani Dousae a Noortwiick Odarum Britannicarum, Liber Ad D. Elisabetham Britanniarum Franciae Hiberniaeque Reginam. Item Iani Dousae Filij Britannicorum Carminum Silva.* Leiden 1586.

Eleg. 1586: *Iani Dousae a Noortwiick Elegiarum lib. II. Epigrammatum lib. Cum I. Lipsii aliorumque ad eundem Carminibus.* Leiden 1586.

Voorrede 1591: *Hollandtsche Rym-Kroniik Inhoudende de gheschiedenissen der Graven van Hollandt tot het Jaer MCCCCD. Door enen wiens naeme noch onbekent is voor 286. Jaren beschreven. Met een Voorrede des Edelen E. Jonkh. Jan vander Does, Here tot Noordtwyk, Registermeester van Hollandt.* Amsterdam, 1591.

Epist. Apol. 1593: *Iani Dousae Epistolae apologeticae duae. Quarum priore de prolata Annalium suorum Editione Auctor se purgat: altera pro Praetore Nortvicano, Peregrinitatis in Batavis reo, Causaedictionem complectitur. Ad Illustres, Nobiles, Amplissimos ac prudentissimos Hollandiae Westfrisiaeque Ordines.* Leiden 1593.

Annales 1599: *Iani Dousae Nordovicis Annales, rerum a priscis Hollandiae comitibus per CCCXLVI Annos gestarum continuata serie memoriam complectentes. Nunc primitus in unum metricae Historiae Corpus redacti, atque in X Libros tributi ac dispartiti. Ad Illustres, Nobiles, Praepotentes, ac vere Magnificos Hollandiae Westfrisiaeque Ordines.* 's-Gravenhage 1599.

Bat. Holl. Ann. 1601: *Bataviae Hollandiaeque Annales, a Iano Dousa Filio Concepti atque inchoati iam olim; Nunc vero a Patre eidem cognomine ac superstite, Nordovici Domino, supremi Concilij Adsessore, tum Archivorum in Batavis custodiae Praefecto, recogniti, suppleti, novaque octo librorum accessione ad integrae usque Decadis finem perducti et continuati. Ad Illustres, Nobiles, Praepotentes, ac vere Magnificos Hollandiae Westfrisiaeque Ordines. Praemissa Libris singulis Breviaria sua; tum Auctoritates Scriptorum (unde res ac materies depromta) indicatae et quasi digito ostensae: postremo Historiae illustrandae Lemmata ac Notae ad paginarum oras adtextae. Cum locupletissimo rerum Indice.* Leiden 1601.

Echo 1603: *Iani Dousae Nordovicis Echo, sive Lusus imaginis iocosae quibus Titulus Halcedonia. Alia quaedam, quorum Indicem sequens Pagina repraesentabit. Omnia recens nunc primum publicata.* 's-Gravenhage 1603.

Poemata 1609: *Iani Douzae a Noortwyck Poemata Pleraque Selecta. Petrus Scriverius Ex Auctoris Schedis et Liturarijs magnam partem descripsit, sparsa collegit, ac iunctim edidit. Accedunt Iosephi Scaligeri, Iusti Lipsii, aliorumque ad Douzam Carmina.* Leiden 1609.

Secundaire literatuur

Bertius P., *Oratio de vita et obitu Nobilissimi viri D. Iani Dousae Nordovici Domini, Supremi Bataviae Concilii Adessoris, Curatoris Academiae Lugduno-Batavae et Archivorum Praefecti, habita Lugduni Batavorum post exsequias eiusdem*. Leiden 1604.

Bornemann U., *Anlehnung und Abgrenzung. Untersuchungen zur Rezeption der niederländischen Literatur in der deutschen Dichtungsreform des siebzehnten Jahrhunderts*. Assen-Amsterdam 1976.

Dorsten J.A. van, *Poets, Patrons and Professors. An Outline of Some Literary Connexions between England and the University of Leiden 1575 - 1586*. Leiden 1962.

Ellinger G., *Geschichte der neulateinischen Lyrik in den Niederlanden vom Ausgang des fünfzehnten bis zum Beginn des siebzehnten Jahrhunderts*. Berlin-Leipzig 1933.

Fabricius V., *Secessus Nortvicensis, in: Poematum Editio secunda*, Amsterdam 1638, pp. 51 - 76.

Fabricius V., *Poemata. Editio secunda, priori multo auctior, et emendatior, ut plane sit alia; Accessit Pransus Paratus, sive Satira in Poetas et eorum contemptores*. Amsterdam 1638.

Gherus R. [= Gruterus J.], *Delitiae C. Poetarum Belgicorum, huius superiorisque aevi illustrium*. Frankfurt 1614.

Heesakkers C.L., *Janus Dousa en zijn vrienden*. Leiden 1973.

Heesakkers C.L., *Praecidaneae Dousana. Materials for a Biography of Janus Dousa Pater (1545-1604). His Youth*. Amsterdam 1976.

Heesakkers C.L., 'Janus Dousa als dichter van Leidens beleg en ontzet'. in: *Jaarboekje voor geschiedenis en oudheidkunde van Leiden en Omstreken* 69, 1977, pp. 104-120.

Heesakkers C.L., 'Ein niederländisches Stammbuch: Das Album Amicorum des Janus Dousa Pater (1545-1604)', in: J.-U Fechner, ed., *Stammbücher als kulturhistorische Quellen*, München 1981, pp. 111-135.

Heinsius D., *Nordovicum sive Infelix Amor: Ecloga Bucolica, Ad Amplissimum, Nobilissimumque Virum Ianum Dousam, Nordowici Dominum, patronum incomparabilem*. Leiden 1602.

Heinsius D., *Laudatio Nobilissimi Amplissimi Clarissimique Viri Iani Dousae, Nordovici et Cattendici Toparchae, Supremi Senatus Assessoris, Academiae Lugduno-Bat. Curatoris etc. Accedunt ejusdem Manes Dousici, Elegia item funebris Josephi Scaligeri, et aliorum quaedam*. Leiden 1605.

Molhuysen P.C., *Bronnen tot de geschiedenis der Leidse Universiteit I*, 's-Gravenhage 1913.

Vermaseren B.A., 'De werkzaamheid van Janus Dousa Sr († 1604) als geschiedschrijver van Holland', in: *Bijdragen en Mededelingen van het Historisch Genootschap* 69, 1955, pp. 49-107.

Register van Persoonsnamen

(niet opgenomen zijn de namen van mythologische en bijbelse namen)

- Actius, zie *Sannasarius, Jacobus Actius Sincerus*, 54
 Aeschylus, 84, 102
 Agellius, zie *Gellius, Aulus*, 26, 99
 Altarius, Gulielmus (*Autelz, Guillaume des*), 5, 11-16, 21
 Aristoteles, 39
 Augustus, 33
 Auratus, Joannes (Dorat, Jean), 11, 16, 54
 Autelz, Guillaume des, zie *Altarius, Gulielmus*, 11
- Baif, Jean Antoine de (Baifius), 11, 16, 59, 61
 Barlaeus, Caspar, 63
 Barlandus, Hadrianus, 66, 101
 Barnekau, Christiaan, 47
 Baudius, Dominicus, 8, 48, 78
 Bertius, Petrus, 9-10, 15, 18, 88-89, 96, 99, 102
 Beza, Theodorus, 53-54
 Boisot, Louis de, 36-37
 Bronchorst, Everard (Bronchorstius), 88, 102
 Buchanan, George, 83, 84, 102
 Burenius, zie *Giphanius, Obertus*, 21
- Caesar, 26, 84, 99, 102
 Callistratus, zie *Canterus, Theodorus*, 26
 Canterus, Gulielmus (Canter, Willem), 21
 Canterus, Theodorus (Canter, Dirk, ook *Callistratus*), 22, 100
 Catullus, 14-15, 46, 53, 58, 61
 Cecil, William, 31, 49
 Charitaeus, Janus, zie *Lernutius, Janus*, 22, 27-28
 Chrestien, Florent, zie *Christianus, Quintus Septimius Florens*
 Christiaan van Denemarken, 19
 Christianus, Quintus Septimius Florens (Chrestien, Florent), 16
 Cicero, 39
 Claudius Civilis, 37
 Clyto, zie *Kleito*
 Coninck, Cornelis de, 39
 Cotta, Johannes, 53-54
 Cripius, Gulielmus (Criep, Willem), 20
- Desportes, Philippe (Portaeus), 59, 61
 Dirk I, 72
 Does, familie Van der, zie ook s.v. *Dousa*, 10
 Does, Werner van der, 18
 Dorat, Jean, zie *Auratus, Joannes*, 11, 16
 Dousa, Georgius, 69
 Dousa, Janus Filius, 48-49, 57, 67-69, 76, 78
 Dousa, Stephanus, 69
- Elizabeth van Engeland, 31, 47-49, 100

Erasmus, Desiderius, 7, 79
Euripides, 84, 102
Ewsum, familie, 75
Ewsum, Caspar (Eusemius), 102

Fabricius, Vincentius, 90-92, 96
Falkenburgius, Gerardus, 51-53

Fannius, zie *Giphanius*, *Obertus*, 22-27

Fidentinus, 23, 25, 99

Flaminius, Marcus Antonius, 53, 54

Fruterius, Lucas (Fruytiers), 10-11, 22-25, 100

Gellius, Aulus (ook *Agellius*), 23, 25, 99

Gherus, Ranutius, zie Gruterus, Janus, 90, 96

Giphanius, Obertus (Giffen, Hubert van, ook *Burenus*, *Fannius*, *Oberus*), 21-22, 23-28, 99-100

Giselinus, Victor (Ghyselinc), 20-21, 27-29, 45

Groot, Hugo de (Grotius), 6, 78, 81, 83, 85, 88, 102

Gruterus, Janus (ook *Gherus*, *Ranutius*), 8, 89-90, 96

Harmonius Marsus, Johannes, 83, 85

Heinsius, Daniel, 8, 44, 78, 83-85, 87-90, 97, 102-103

Hertog van Norfolk, 19

Hippocrates, 39

Homerus, 39, 80, 81

Hoogeveen, Gerard, 39

Horatius, 33, 46

Hospitalius, Michael (de l'Hospital), 53, 54

Hout, Jan van, (Hautenus), 8, 10, 32-33, 37-40, 57, 58, 59, 61-63

Jacoba van Beieren, 82

Jan van Beieren, 82

Jan van Brabant, 41

Junius, Hadrianus, 7, 19-21, 31, 66, 89

Karel de Kale, 73

Kleito, 83, 84

Lambinus, Dionysius, 22, 23, 25, 99

Lernutius, Janus (Leernout, ook *Charitaeus*, *Janus*), 22, 24, 27, 28, 30, 45

Lipsius, Justus, 8, 44-45, 60, 63, 66, 77-78

Lodewijk van Nassau, 32

Lotichius Secundus, Petrus, 52, 54

Lucilius, 46

Lucius van Patras, 83, 84

Lucretius, 22, 99

Martialis, 20, 58, 61-62, 99

Marullus, Michael, 52, 54

Melissus, Paulus, 29, 51-56, 90

Morus, Philippus, 20

Moyt, Jan Jacobs, 99

Muretus, Johannes Antonius, 83, 84

Neville, Alexander, 49

Oberus, zie *Giphanius*, *Oberus*, 21, 24, 26

Oldenbarnevelt, Johan van, 46, 47, 51, 76, 98

Opimius, 50, 51
Opitz, Martin, 90

Petronius Arbiter, 46, 49-51
Philips II, 10
Pindarus, 83, 85
Plantijn, Christoffel, 20, 21, 27, 28, 46, 66, 101
Plantijn, Margaretha, 22
Plato, 39
Plautus, 46, 76, 102

Portaeus, zie *Desportes, Philippe*
 Propertius, 27, 46, 63

Raphelengius, Franciscus, 22, 66
 Rogers, Daniël, 16-17, 22, 31
 Romulus, zie *Visscher, Roemer Pietersz.*, 57

Sallustius, 46, 83, 84
 Sannasarius, Jacobus Actius Sincerus, 53, 54
 Scaliger, Josephus Justus, 44, 77, 78, 88, 102
 Scaliger, Julius Caesar, 83, 84, 102
 Schot, Andries Allertsz, 32
 Scriverius, Petrus, 89
 Secundus, Janus, 7, 28, 39, 52, 54, 92
 Seneca, 80, 81, 83, 84, 102
 Sidney, Philip, 49, 50
 Silvius, Gulielmus (Verwilt, Willem), 28
 Sophocles, 80, 81, 83, 84, 102
 Spiegel, Hendrik Laurensz, 65, 67
 Stoke, Melis, 65, 67
 Syrus, 24, 26

Thorius, Franciscus, 16, 53, 54
 Tibullus, 27, 46, 54, 63

Valdez, Francesco, 32-33
 Valens Pimpontius Guellius, Germanus, 16, 53, 54
 Vergilius, 7, 39
 Verschout, Andries, 100
 Visscher, Roemer Pietersz (ook *Romulus*), 57-60, 63-65
 Vondel, Joost van den, 80
 Vulcanius, Bonaventura, 8, 44

Willem van Oranje, (Aurasinus), 16, 19, 31, 33, 35, 46, 77, 83, 85

Zuylen van de Haer, Elizabeth van (vrouw van Dousa), 10, 18